

Tarih ve GÜNCE

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi
Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic
Sayı: 9 (2021/Yaz), ss. 115-158.

Geliş Tarihi: 26 Mart 2021

Kabul Tarihi: 31 Temmuz 2021

Araştırma Makalesi/Research Article*

1876-1880 TARİHLİ SUÇ CETVELİNE GÖRE MENTEŞE SANCAĞINDA SUÇ VE SUÇLULAR

Evren GÖKÇE**

Öz

Osmanlı İmparatorluğu'nda XIX. yüzyılın sonlarından itibaren tutulmaya başlanan suç cetvelleri, ülkenin çeşitli yerlerinde işlenen suçlara ve bu suçları işleyenlere dair detaylı veriler içermektedir. Suç cetvellerinde suçun işlendiği yer, fail ve söz konusu suçtan zarar gören mağdurlara dair bilgiler yer almaktadır. Bu bilgiler imparatorluğun son dönemindeki toplumsal yapı ve kamu düzeni hakkında önemli veriler içermektedir.

İmparatorluğun diğer vilâyetlerinde olduğu gibi merkezi İzmir olan Aydın Vilâyeti dahilinde işlenen suçlara dair cetveller tutulmuştur. Bunlardan birisi 1873-1876 tarihli suç cetvelidir. Bu makalede söz konusu cetveldeki verilerden yola çıkılarak 1873-1876 tarihleri arasında Aydın vilâyeti sancaklarından Menteşe sancağında işlenen suçlarla, bu suçları işleyen failler mercek altına alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: XIX. Yüzyıl, Menteşe Sancağı, Suç Cetveli.

ACCORDING TO THE CRIME SCHEDULES DATED 1876-1880 THE CRIME AND CRIMINALS AT THE MENTEŞE SANDJAK

Abstract

The crime schedule records that were recorded at the beginning of the nineteenth century, contain important details about crimes committed in

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır. There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Dr.,(evren1839@hotmail.com). ORCID ID: 0000-0001-5930-3020.

different regions of the emperorship and the criminals who committed these crimes. In the crime schedules, there are data and details about crime squares, criminals, victims, injured, and aggrieved. These data and details contain important pieces of information about social structure and public order of emperorship.

As the emperorships other provinces, there are crime schedules records that about guilty crimes at the Aydın Province which capital city is İzmir. One of these is a crime schedule dated between 1876-1880 years. In this article with moving and citing details in this schedule, the crimes and criminals analyzed and studied between 1873-1876 years in the Menteşe Sandjak (country or region) that one of the parts of the Aydın Province.

Keywords: XIX th century, Menteşe Sandjak, The Crime Schedule.

Giriş

Osmanlı imparatorluğunun ayrılıkçı isyanlar, dış müdahaleler, savaşlar, mali ve ekonomik problemler gibi ciddi sorunlarla mücadele ettiği XIX. yüzyıl, aynı zamanda reformlar vasıtasıyla bu sorunlara çözüm arandığı bir zaman dilimidir. Yaşanan problemlerden en önemlilerinden birisi olması hasebiyle imparatorluk yönetimi iç güvenlik ve asayiş meselesinin üzerinde önemle durmaktadır. İç güvenlik ve asayişle ilgili olan merkezi otoritenin sağlanması, toplumsal huzur ve güveni tehdit eden suçlarla mücadeleyi gerektirmektedir. Bu durumun farkında olan imparatorluk idarecileri kamu düzenini sağlamak ve suçla mücadele etmek için birtakım tedbirlere başvurmuşlardır. Bu tedbirlerden birisi yasadışı eylemleri daha iyi tespit ve takip etmek maksadıyla tutulan suç cetvelleridir. Özellikle XIX. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı mahkemelerine yansıyan suçlar ve suç işleyen şahıslara dair istatistiki verilerin kayda geçirildiği suç cetvelleri (veya defterleri), aynı zamanda Osmanlı toplumsal ve sosyal hayatını ilgilendiren önemli bilgiler içermektedir. Söz konusu cetvellerden birisi H.1293-1297/M.1876-1880 tarihleri arasında hazırlanmış olup Aydın Vilâyetini oluşturan İzmir, Aydın, Saruhan ve Menteşe sancaklarında işlenen suçlarla faillerine dair detaylı verileri içermektedir.

Aydın vilâyetinin merkezi olan İzmir XIX. yüzyılda gösterdiği ekonomik gelişimle imparatorluğun en önemli kentlerinden birisi olmuştur.

Bu tarihlerde Anadolu ile Avrupa ticaretinin bağlantı noktası olan İzmir limanına Avrupa'ya gönderilmek üzere hammadde ve mamuller nakledilmeye başlanmıştır. Avrupa sermayesinin Batı Anadolu'da artan etkisi, asırlardır geleneksel yapısını koruyan vilâyet sancakları ve bu sancaklara bağlı kazalarda ciddi değişimlere yol açmış, bölgede devleti sürekli meşgul edecek iç güvenlik ve asayiş meselesi ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte Balkanlar ve kaybedilen diğer imparatorluk topraklarından bölgeye yapılan göçler ve sosyal hareketlilik gibi hususlar suç oranının artmasına sebebiyet vermektedir.

Bu çalışmada H.1293-1297/M.1876-1880 tarihleri arasında Aydın vilâyeti dahilindeki sancaklarından Mentese sancağında işlenen suçlar hakkında Mentese Bidâyet Mahkemesi tarafından düzenlenerek vilâyet merkezine gönderilen bir suç cetveli mercek altına alınmıştır. Cetvel dönemin Aydın valisi olan Midhat Paşa'nın talimatıyla İstanbul'a gönderilmek üzere hazırlanmış olup, Mentese sancağı ve sancağa bağlı kaza, nahiye, kasaba ve köy gibi yerlerde işlenen suçları, bu suçları işleyen şahısların isimleri, tevkîf yani tutuklanma tarihleri, suçlu bulunanların aldıkları cezaları, cezasını çekerek tahliye edilenleri ve çeşitli suçlardan dolayı tevkîf edilerek mahkemeye çıkarılmayı bekleyen zanlıların isimlerini içermektedir. Bu veriler, çeşitli açılardan değerlendirilerek XIX. yüzyılın son çeyreğinde Mentese sancağındaki asayiş ve iç güvenlik durumu hakkında bilgi edinilmeye çalışılmıştır.

1.XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Suç ve Suçlar

Hukuki bir terim olan suç, işleyene cezai yaptırım uygulanması ön görülmüş yasak fiil anlamına gelmektedir. Etimolojik olarak Türkçe olan bu kelime, törelere veya kanunlara aykırı davranış veya bir toplumda haksız sayılıp yazılı-yazısız kurullarla yasaklanan ve yaptırıma bağlanan eylem olarak tanımlanmaktadır. Günümüzdeki hukuk anlayışında suça felsefi görüş açısından veya genel unsurlar teorisi bakımından değişik tanımlamalar getirilmektedir. İslam hukukunda ise klasik fıkhıta dar anlamıyla suç kapsayan ve genel kabul görmüş bir terim yoktur. Bununla birlikte Arapça *cürm* ve *cerîme* kelimeleri fıkhıta günah, suç ve haksız fiili içerecek şekilde kullanılmaktadır.¹

¹ Mehmet Boynukalın "Suç" *DİA*. C.37, İstanbul, 2009, s.453.

XIX. yüzyılın ilk yarısının sonlarından itibaren yürürlüğe konan Tanzimât programıyla birlikte gerçekleştirilen reformlar doğrultusunda hukuk alanında yapılan düzenlemeler diğer konularda olduğu gibi suç olgusunu da kapsamaktaydı. Böylece önceki dönemlerde geçerli olan hukukî uygulamalarda köklü değişikliklere gidilmişti. H.1274/M.1858 tarihinde yürürlüğe giren *Cezâ Kanûnnâme-i Hümayûnu* ile suçlar yeni bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştu. Bu sınıflandırma kanûnâmenin "*Ale'l-umûm Cezâların Müretteb ve Derecâtıyla Ba'zı Usûl-i Umûmîye Beyânındadır*" başlıklı 1. faslının 2. maddesindeki "*Kanûn-ı Mücazât Olunan Cerâim Üç Fasıldır*" hükmüyle üç genel suçu tasnif ve tabir etmekteydi. Bunlardan birinci ve ilk sırada gelen "*cinâyât*", ikinci sıradaki "*cünhâ*", üçüncü sıradaki ise "*kabahât*" olarak belirlenmişti.²

1858 tarihinde çıkarılan Cezâ Kanûnnâmesi ile yapılan bu tasnif suçun çeşidinden çok ceza süresi ve türüne göre yapılmıştı. İlk sırada gelen cinâyât yani cinayetler olarak adlandırılan suçlar, işleyenlere idam, müebbet, süreli kürek, kalebentlik, sürgün, memuriyetten azledilme ve medeni kanundan düşürme gibi cezaların verilmesi kararlaştırılmış olan suçlardır. Her ne kadar cinayet günümüzde gerek adli gerek tarihi literatüre bir kişiyi öldürme olarak yansımışsa da Osmanlı uygulamasında bir şahsı öldürmenin yanı sıra eşkıyalık, yol kesme, kundakçılık, kız kaçırma, tecavüz ve devlete karşı işlenen suçlar bu kategoriye girmektedir. Suç türlerindeki bu esnek değerlendirmede temelde kasıt faktörü belirleyici olmaktadır.³

1858 tarihli kanûnnâme ile belirlenen suç türleri arasında ikinci sırada yer alan cünhâ sözlük anlamı olarak küçük suç, küçük kabahat anlamlarına gelmektedir. Kanûnnâmeye göre cünhâ kapsamındaki suçlar için hapis, sürgün, memuriyetten uzaklaştırma ve para cezaları ön görülmüştür. Cezaların süreleri ise yirmi dört saat ile üç yıl arasında değişmektedir. Eğer cünha suçunu işleyen kişi sürgün cezası alırsa bulunduğu yerden başka yere üç aydan üç seneye kadar sürgün edilir. Şayet memur ise üç aydan altı yıla

² *Cezâ Kanûnnâme-i Hümayûnu*, Matbaa-i Amîre, Dersaadet, 1335, s.1.

³ Fatih Öztop, *II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilâyeti'nde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet (1908-1916)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya, 2014, s.77-79; *Cezâ Kanûnnâme-i Hümayûnu*'nda cinâyât birinci faslın 3. maddesinde: "*Cinâyât mücazât-ı terhibiyyeyi istilzâm iden ef'âldir. Mücazât-ı terhibiyye: katl veya maa-teşhir müebbeden veya muvakkaten küreğе konmak ve kal'a-bend olmak maddeleriyle nefy-i ebed ve müebbeden rütbe ve me'mûriyetinden mahrûmiyet ve hukûk-ı medenîden iskât maddeleridir.*" şeklinde kapsamı ve cezalarıyla birlikte belirtilmektedir. *Cezâ Kanûnnâme-i Hümayûnu* 1335, s.2.

kadar memuriyetten uzaklaştırılır ve bu süre boyunca maaşı kesilir. Memur olmayanlar cünha suçunu işlerlerse memuriyete girme hakkını kaybederler. Sıralamada son sırada gelen kabahât suçları ise ilk iki suç türüne göre daha hafif olarak değerlendirilmiştir. Bu tür suçlara verilen cezalar yirmi dört saat ile bir haftaya kadar olan hapis cezalarıyla, 100 kuruşa kadar çıkan para cezalarını içermektedir.⁴

Cezâ Kanûnnâmesi'nde yer alan bu hükümlerle birlikte, Osmanlı uygulamasında söz konusu kategorilere giren suçlar hususunda bir kesinlik olmayıp, işlenen suç yer, zaman, işleniş biçimi, verilen zarar vb. hususlar açısından farklı şekilde değerlendirilebilirdi. Bu tür suçlar arasında ilk sırada gelenlerden birisi sirkât yani hırsızlıktı. Hırsızlık eylemin gerçekleşme şekline, yerine ve yöneldiği mağdura göre birinci ve ikinci derecelerde cinâyât-cünhâ sınıflarına girebilirdi. Örneğin, eğer herhangi bir fail aile arasında hırsızlık yaparsa bu durum fiili bir ceza gerektirmezdi. Ancak hırsızlık gece vakti yapılır, iki veya daha fazla şahısça işlenir, bunlardan birisi veya birkaçı silahlı olur, suç mahalline duvar delerek merdiven vasıtasıyla vb. girilir, devlet memuru veya zabitan kılığı ile suç işlenir, fiil esnasında silah teşhir edilir ve şiddet kullanılırsa cinâyât olarak değerlendirilir ve kürek ile cezalandırılırdı. Hırsızlık esnasında birisi yaralanır ise kürek cezası sınırlı bir süre için, ölürse müebbet olarak verilirdi. Bununla birlikte eğer hırsızlık, gece vakti veya yalnızca iki veya daha fazla kişiyle icra edilir, hırsızlık mahalli insan oturur bir yer veya ibadet mekânı olur ise cünha kategorisinde değerlendirilirdi. Yine bir hırsızlık gündüz vakti gerçekleşir, tek kişi tarafından icra edilir, insan oturur mahalde gerçekleşir ve silah bulundurulur, fail hizmetinde olduğu kişinin evinde soygun yapar, eylemini bu kişinin evindeki misafirine yöneltir ya da hizmetinde olduğu kişiyle gittiği yerde hırsızlık yaparsa, aynı şekilde yaptığı hırsızlık cünhâ olarak kabul edilirdi. Bunların yanı sıra, hırsızlık toplu olarak bir çete tarafından yol kesmek suretiyle yapılırsa cinâyât kategorisine girer ve eşkıyalık olarak nitelendirilirdi. Eşkıyalıkla benzer şekilde bir veya birkaç kişi tarafından zor

⁴ Fatih Öztop-Demet Karasu, "Ceraim-i Umumiye Cetvellerine Göre Kudüs Sancağı'nda Hırsızlık Suçları ve Failleri (R.1329/1913-1914)", *Asia Minor Studies*,5/10, 2017, s.115: Cezâ Kanûnnâme-i Hümâyûnu'nun 1.faslının 4. maddesinde cünhâ "Cünhâ mücâzaât-ı tedbiyeyi müstelzîm olan efâldir. Mücâzaât-ı tedbiyeye bir haftadan ziyâde habs veya muvakkâten nefy veya memuriyetten tard ve cezâ-yı nakdi maddeleridir." şeklinde; kabâhât ise kanûnnâmenin 1. faslının 5. maddesinde "Kabâhât muâmelât-ı tekdîriyeyi istilzâm eden efâl ve harekâtdır. Muâmele-i tekdîriye yirmi dört saatden bir haftaya kadar habs ve nihâyet yüz kuruşa kadar mücâzaât-ı nakdiyedir" ifadeleriyle kapsam ve cezalarıyla birlikte belirtilmektedir. *Cezâ Kanûnnâme-i Hümâyûnu* 1335, s.1-3.

kullanılarak yapılan gasp ise yine cinayât kapsamına girer ve kürekle cezalandırılırdı.⁵

2.Menteşe Sancağının Coğrafi, İdari ve Sosyal Yapısı

XIX. yüzyılda Osmanlı taşra teşkilatında yapılan değişikliklerle Aydın Vilâyetine dahil edilen Mentеше sancağı, coğrafi olarak Batı Anadolu'nun güney batı kıyısında bulunmakta olup, dağlık yapıya sahip ve deniz kıyısında yer alan bir sancaktır. Sancağın bulunduğu coğrafyada dağlar denize çok yakın ve denizle kara parçaları birbirine doğru girinti çıkıntı yapmaktadır. Aynı zamanda güney ve güney batı kesimleri Akdeniz bölgesi dahilinde kalmakta olup, burası geçmişte *Cezâir-i Bahr-i Sefid* (Akdeniz Adaları) olarak adlandırılmaktaydı.⁶ H.1312/M.1894-1895 tarihli Aydın Vilâyet Sâlnâmesine göre Mentеше Sancağı kuzeyden Aydın ve Denizli sancakları, doğudan Konya vilâyeti, güneyden ve batıdan ise Adalar Denizi ile çevrili olup, sancağın merkezi olan Muğla kazası vilâyet merkezi İzmir'e Güllük iskelesine kadar deniz yoluyla, oradan ileriye Milas yoluyla karadan olmak üzere 47, diğer taraftan Aydın'a kadar şimendifer ve Aydın'dan ileriye Çine, Gökbel, Bozüyük yolu ve buradan hayvan ile 48 saat mesafede bulunuyordu.⁷

Menteşe sancağının ismi bölgeyi fetheden ve yerleşen Türkmenlere önderlik eden Mentешеoğulları'ndan gelmekte olup, bölgenin XIII. yüzyılın ortalarında kesin olarak Türklerin eline geçtiği bilinmektedir. Anadolu'da Selçuklu otoritesinin ortadan kalkmasından sonra kurulan Mentешеoğulları beyliğinin egemenliği ilerleyen tarihlerde sona ermiş ve Osmanlı yönetimi başlamıştır. XVI. yüzyılda Osmanlı yönetimi altında Batı Anadolu'daki sancaklardan birisi olan Mentеше Sancağı, Peçin, Çine, Balat, Milas, Bozüyük, Muğla, Marmaris, Tavas, Köyceğiz, Pırnaz, Isravaloz ve Megri/Megri isimli on iki kazadan oluşuyordu. XVIII. yüzyıla gelindiğinde ise sancakta Peçin, Milas, Bozüyük, Marin, Çine, Muğla, Tavas, Burnaz, Megri, Köyceğiz,

⁵ Osmanlı uygulamasında hayvan hırsızlığı bir aydan bir seneye kadar hapis cezasını gerektiren bir suçtu ve cünhâ kategorisine girmektedir. Yankesicilik ise aynı şekilde 3 aydan 3 seneye kadar hapis cezasını öngören bir cünhâ suçu idi. Öztöp-Karasu, *a.g.m.*, s.114-116.

⁶ Mehmet Zahit Yıldırım, "Jurnal Defterleri ve Jurnal Defterlerinde Mentеше Sancağı", *OTAM*, S.43, Ankara, 2018, s.327.

⁷ *Salnâme-i Vilâyet-i Aydın 1312-Def'a-15*, Vilâyet Matbaası, İzmir, 1312, s.467-468.

Eskihisâr, Kerme, Şahma, Döğer, Dalama, Sobuca, Dadya, Gökâbâd, Ula ve Tarahiye gibi yerleşimler bulunuyordu.⁸

1877-1878 tarihli nüfus sayımına göre bu tarihte Mentеше sancağı Tavas, Köyceğiz ve Marmaris'ten oluşmaktaydı. Bu tarihte Muğla kazası sancak dahilinde olmayıp, sancakta toplamda 22.500 kişilik nüfus ve 11.300 hane bulunuyordu. 1881 tarihinde başlanan ve 1893 tarihinde yayımlanan nüfus sayımı kayıtlarına göre ise Mentеше sancağında merkez Muğla, Milas, Bodrum, Marmaris, Köyceğiz ve Megri olmak üzere altı kaza mevcuttu. Bu kazalardan Muğla'da Türk, Rum Yahudi ve yabancı uyruklular yaşamaktaydı. Muğla 43.567, Milas 29.292, Bodrum 13.884, Marmaris 12.987, Köyceğiz 21.348 ve Megri 24.944 kişilik nüfuslara sahipti.⁹

XIX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Mentеше sancağında merkez kaza Muğla ile birlikte, Ağrıdos, Bozüyük, Döğer, Dadya, Eskihisar, Kerme, Gökâbâd, Aşık, Karaâbâd, Kızılhisâr, Köyceğiz, Mazon, Megri (Fethiye), Mandalyat, Milas, Mesevli, Pırnaz, Sralavos, Sobuca, Tarahiye, Tavas, Ula, Üzümlü, Yerkesiği gibi kaza ve nahiyelerin ismine rastlanmaktadır.¹⁰ H.1311/M.1893-1894 tarihli Aydın vilâyet Sâlnâmesine göre ise sancak altı kaza, dokuz nahiye ve 377 karyeyi içermektedir.¹¹

Yukarıda vurgulandığı gibi, Mentеше Sancağı Osmanlı yönetiminin başlamasından XIX. yüzyıla kadar günümüzde Batı Anadolu'nun bir kısmını kapsayan Anadolu Eyaleti sınırları dahilinde kalmıştı. Yüzyılın başlarında merkezi Kütahya olan eyalet, Mentеше ile birlikte Ankara, Bursa, Balıkesir (Karesi), Aydın, Manisa (Saruhan), Antalya (Teke), Isparta (Hamid), Afyonkarahisar (Karahisar-ı Sahib), Kastamonu, Çankırı, Bolu, Eskişehir (Sultanönü), Biga, Kocaeli ve İzmir sancaklarından oluşuyordu.¹²

Osmanlı taşra teşkilatında yapılan değişikliklerle 1811 tarihinde Aydın eyaletinin kurulmasının kararlaştırılması sonucunda Güzelhisar-ı Aydın vilâyetin merkezi olarak seçildi. 1826 tarihinden sonra eyalete Aydın sancağı ile birlikte Hamid, Sığla (İzmir), Saruhan ve Teke sancakları bağlanarak idaresi Hasan Paşa'ya bırakıldı. 1838 tarihine gelindiğinde Çengeloğlu Tahir

⁸ Yıldırım, *a.g.m.*, s.326.

⁹ Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s.105, 253, 260, 261.

¹⁰ Yıldırım, *a.g.m.*, s.327

¹¹ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Aydın 1311-Def'a 14*, İzmir Vilâyet Matbaası, İzmir, 1311, s.378.

¹² Musa Çadircı, *Tanzimât Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK. Yayınları, Ankara, 1997, s.14.

Paşa'nın valiliği sırasında eyalet Aydın, Sığla (İzmir), Saruhan ve Mentеше sancaklarından oluşmaktaydı. 1843 tarihinde Said Mehmed Paşa'nın valiliğe tayini ile birlikte eyalet merkezi İzmir'e taşınsa da bu değişiklikten vazgeçilerek bir süre sonra Güzelhisar-ı Aydın yeniden merkez oldu. Ancak 1867 tarihinde imparatorluğun taşra teşkilatında yapılan köklü idari değişikliklerle vilâyet sistemine geçilerek vilâyet merkezi kalıcı şekilde tekrardan İzmir olacaktı.¹³

2.a XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Mentеше Sancağında Asayiş ve İç Güvenlik

Bir toplumun etnik, dini, ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı kamu düzenini belirleyen önemli etkenler arasında sayılmakta, bu sebeple asayiş durumu kamu düzeni ile doğrudan ilgili olarak görülmektedir. Yukarıda vurgulandığı gibi çok dinli ve kültürlü bir yapısı olan Osmanlı imparatorluğunda XIX. yüzyıl büyük sorunların meydana çıktığı bir dönem olma özelliğini kazanmıştır. Uzun süreli savaşlar, kaybedilen topraklardan yapılan yoğun göçler, milliyetçilik hareketleri, Avrupa tarafından yapılan müdahaleler, ekonomik sıkıntılar, siyasi ve toplumsal hareketleri doğurmakla birlikte, ülke asayişine tesir eden adi olayların ortaya çıkmasına sebep olmaktaydı. Bilhassa kaybedilen topraklardan yapılan göçler, Anadolu'da nüfusun artmasına sebep olmuştu. Artan nüfus asayişini tehdit etmiş, bu nedenle devlet tedbirler alarak kamu düzenini sağlama yoluna gitmişti. Bu tedbirlerden birisi hapisanelerin inşa edilmesiydi. Ancak göç hareketleri aynı zamanda mahkûm sayısının artırmış bu yüzden hapisaneler yetersiz kalmıştır.¹⁴

XIX. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde, asayiş ve iç güvenlik meselesi, ülkenin en önemli sorunlarından birisi olarak yerini muhafaza etmekteydi. Nitekim 1878 tarihinden sonra ilan edilerek kısa süre sonra yürürlükten kaldırılan meşrutiyet deneyimini takiben patlak veren siyasi krizlerin yanı sıra, imparatorluk ekonomisi de iyi durumda değildi. Tarım

¹³ Feridun Emecen, "Aydın", *DİA*, IV, İstanbul, 1991, s.236-237.

¹⁴ Tanzimat'ın ilanından sonra başlayan yeni dönemde iç güvenlik meselesi önemini muhafaza etmekteydi. Bu tarihlerde iç güvenlik hususunda yaşanan gelişmeler için bkz. Musa Çadrcı, "Tanzimatın İlanı Sırasında İç Güvenlik", *Tanzimat Sürecinde Türkiye'de Ülke Yönetimi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2007, ss.133-153; İbrahim Yılmaz, "Selanik'te Asayiş ve Polis", *Hikmet Yurdu*, C.11, S.22, 2018, s.152-153; Saadet Tekin, "Dr. Polliç Bey'in 1918 Tarihli Raporuna Göre Berlin ve Aydın Vilâyeti Hapishanelerine Genel Bakış" *OTAM*, 24, Ankara, 2008, s.207.

üretiminin artırılması için alınan önlemlere rağmen kapitülasyonlar ve dış borçlar istenilen gelişimin sağlanamamasına sebebiyet veriyordu. İsyanlarla uğraşan devlet diğer yandan kıtlık, deprem, yangın, kuraklık gibi doğal afetlerle, toplum yapısını derinden etkileyen göçler ve salgın hastalıklarla baş etmeye çalışıyordu. Asayişsizlik meselesinin sonuçlarından birisi eşkıyalığın artışıydı. Nitekim, XIX. yüzyılın sonlarına doğru hazırlanan ve “*Muhâfaza-i Asâyîşe Müteallik Ba’zı Ma’rûzât*” adlı bir layihaya göre ülke genelinde asayişin sağlanması ve huzurun tesis edilmesi için alınacak temel önlemin eşkıyalığın engellenmesi olduğu vurgulanıyordu. Layihaya göre halkın eşkıyalık sebebiyle gördüğü zarar ödediği vergilerden çok fazlaydı.¹⁵

İmparatorlukta asayişin sağlanması için en büyük yükümlülük devlet görevlilerine ve yetkililerine düşmekteydi. Ancak bu tarihlerde taşradaki güvenlik güçleri asayişin sağlamakta yetersiz kalmaktaydı. 1878-1908 yılları arasında taşra güvenlik teşkilatında ülkenin tamamını kapsayacak şekilde hükümetin taşradaki egemenliğini geliştirmeye yönelik düzenlemeler yapıldı. Fakat bu dönemde polis teşkilatı yetersiz olup asıl sorumluluk jandarmaya havale edilmişti. Bununla birlikte asayişsizliğin daha fazla olduğu kırsal kesimde yeterli sayıda jandarma personeli mevcut değildi.¹⁶

XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra Aydın Vilâyeti, imparatorlukta asayiş sorununun en fazla görüldüğü yerlerden birisi haline gelmişti. Bu tarihlerde vilâyet yöneticilerinin uğraşmak zorunda olduğu problemler arasında eşkıyalık faaliyetleri ilk sıralarda yer alıyordu. Asayişin bozulmasına neden olan eşkıyalık ve benzeri faaliyetler vilâyetin özellikle batı sahillerinde yoğunlaşmıştı. Bu durumun temel sebepleri arasında yabancı sermayedarların bölgeye yatırım yaparak likiditelerini servete ve bu serveti yeni üretim metot ve teknikleriyle sermayeye dönüştürmeleriyle, sermaye karşıtı grup veya gelir düzeyi düşük kesimle aralarında çıkan çekişme önemli bir yer tutmaktaydı.¹⁷

¹⁵ Esat Aktaş-Hakan Yaşar, “Ordu Kazasında Asayiş Sorunları”, *OTAM*, S. 41, Ankara, 2017, s.3-4. Osmanlı devletinde 1878-1908 yılları arasında taşra güvenlik teşkilatında ülkenin tamamını kapsayacak şekilde merkezi hükümetin egemenliğini geliştirmeye yönelik düzenlemeler yapıldı. Bu dönemde polis teşkilatı yetersiz olup güvenliğin sağlanması jandarmaya havale edilmişti. Lakin kırsalda asayişin sağlayacak kadar jandarma mevcut değildi. Aktaş-Yaşar, *a.g.m.*, s.17.

¹⁶ Aktaş-Yaşar, *a.g.m.* s.17.

¹⁷ Cihan Özgün-Aysun Sarıbey Haykıran “Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Zamanlarında Eşkıyanın Gölgesinde Bir Kaza: Kuşadası”, *History Studies*, Vol.4, Ankara, 2012, s.426; Cihan Özgün “19. Yüzyılın İkinci Yarısında Aydın Sancağında Eşkıyalık Hareketleri Üzerine

XIX. yüzyılın ikinci yarısının önemli devlet adamlarından birisi olan Midhat Paşa, Aydın valiliğine atandıktan sonra güvenliğin sağlanmasına önem göstermişti. Zira merkezî yönetim bu konunun üzerinde önemle durmaktaydı. Nitekim Yıldız sarayından Midhat Paşa'ya çekilen 28 Ağustos 1880 tarihli bir telgrafta Aydın vilâyetinde işlenen cinayetler sebebiyle vefat edenlerin sayısı soruluyor, yaşanan vakalarda yabancı devletlerin kışkırtmalarının olup olmadığı hakkında bilgi isteniyordu. Özellikle dağlık bir araziye sahip olan Aydın sancağında eşkıyalık ciddi sıkıntılara sebep oluyordu. Halk eşkıya korkusu sebebiyle incir zamanında evine çekiliyor ve bu durum hasadı olumsuz etkiliyordu. Hatta bazı yabancı girişimciler işçilerini korumak için silahlı kuvvet görevlendiriyorlardı Vilâyet yönetimi açısından iç güvenlik ve asayiş önemli bir kıstastı. Zira eşkıyalık hareketlerini bastıramayan valiler görevden alınmaktaydı. Fakat, alınan tedbirlere rağmen asayiş tam olarak sağlanamıyor, toplumsal düzen istenilen seviyeye çıkarılamıyordu.¹⁸

Aydın sancağı gibi sınır komşusu Mentеше sancağında coğrafi yapıdan dolayı eşkıyalık, yol kesme vb. asayiş ihlal edilen suçların işlenmesi için elverişli bir ortam mevcuttu. Sancağın kuzeyinde Mentеше dağlık kitlesini oluşturan Karıncalı, Gökbel, Madran, Beşparmak ve Çubuk sıra dağlarının yanı sıra arazinin %67'si ormanlarla kaplı olup, ormanlık ve kayalık alanlar eşkıyalar için sığınma ve saklanma avantajı sağlamaktaydı. Eşkıyalık faaliyetleri yazın ticaret ve tarımın hızlanmasıyla birlikte vurgun sağlamanın mümkün olması sebebiyle artmakta, kışın ise bu suçu işleyenlerin saklanma ve yaza hazırlanmakla mevsimi geçirmeleri nedeniyle azalmaktaydı.¹⁹

Mentеше sancağının coğrafi durumu aynı zamanda kara ulaşımını etkileyen önemli bir faktördü. Dağlık ve engebeli yapı sancakta deniz yolu ulaşımının artmasına sebebiyet vermiş ve bu durum limanların gelişmesini sağlamıştır. Sancak, coğrafi yakınlık nedeniyle özellikle Rodos Adası ile ticari

Gözlemler", *Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör Sempozyumu*, Ed. Osman Köse, İlkadım Belediyesi Yayınları, Samsun, 2017, s.160-161; Bu telgraftan birkaç ay sonrasında ait bir belgede vilâyette artık güvenliğin sağlandığı ve yolcuların korkusuzca seyahat edebildiği vurgulanmaktadır. Özgün, *a.g.m.*, s.161; İlerleyen dönemlerde ülkede tesis edilen reji idaresiyle birlikte, asıl vazifeleri tütün vergisini toplamak olan reji kolcularının asayişle de sorumlu kılınmaları sonrasında kolcularla üreticiler arasında yaşanan sorunlar ve çatışmalar, ülkenin diğer yerlerinde olduğu gibi Aydın vilâyetinde asayişin ihlalinde etkili olan diğer bir etken olarak görülebilir. Aktaş-Yaşar, *a.g.m.*, s.18.

¹⁸ Özgün, *a.g.m.*, s.161.

¹⁹ Talha Hızal, *Mentеше (Muğla) Sancağında Eşkıyalık*, Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018, s.19-21.

ilişkiler içine girmişti. Bu durumun merkez kaza Muğla ile Aydın arasının coğrafi açıdan ticarete elverişsiz olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Sancak kazaları arasında liman ticaretinde ön plana çıkan Fethiye’de bu sebeple kozmopolit bir sosyal yapı meydana gelmişti. Rumlar, Ermeniler, sürgünle gelen Kürtler, Yahudiler, Balkan muhacirleri, Rodoslular, Çingeneler, maden şirketinde görev yapan Fransızlar ve deniz aşırı ticaret yapan tüccarlar gibi unsurlar kazada bir arada yaşamaktaydı.²⁰

Ticari ve ekonomik yaşamın deniz ulaşımı avantajı nedeniyle hareketli olduğu sancakta, coğrafi yapı aynı zamanda mesleki dağılıma da etki yapmaktaydı. Tepe ve yamaçlarda yaşayan Rumlar nalbantlık, sarraflık, marangozluk, manifaturacılık ve ayakkabıcılık gibi işlerle uğraşırken, Türkler ise genellikle tarım ve hayvancılık yapmaktaydılar. Ekonomik faaliyetleri meşe palamudu işletmeciliği, tütüncülük, ormancılık ve hayvancılık yapan kırsal kesim için yazın yaylaya kışın sahile inmek esastı. Zanaatların yanı sıra denizaşırı ticarete söz sahibi olan Rumlar aynı zamanda coğrafi yapıdan faydalanarak yoğun miktarda kaçakçılık yapıyorlardı.²¹

XIX. yüzyılın başlarında Mentese sancağında asayiş ihlâl eden gruplar arasında özellikle zeybekler, konar-göçerler ve Yörükler ön plana çıkıyordu. Yörükler ve konar göçer gruplar daha ziyade savaş zamanlarındaki otorite boşluğundan istifade ederek eşkıyalığa girişiyorlardı. Bilhassa Avrupa ticaretinin artmasından sonra bölgede faaliyet gösteren tüccarlar eşkıyalık faaliyetlerinden en fazla zarar gören kesimdi. En büyük isteklerinden birisi olan eşkıyalık ve asayişsizliğin önlenmesi konusunda başkente zaman zaman taleplerini iletiyorlardı. Nitekim eşkıyalık yapan şahıslar ve gruplarca Avrupalı tüccarların fidye maksatlı kaçırılması önemli bir meseleydi. Tüccar kaçırma hadiseleri daha ziyade İzmir ve Aydın’da yaşanmakla birlikte zaman zaman Mentese sancağında da görülüyordu. Sancakta sadece Aydın sınırında yoğunlaşan dağlık alanlarda değil, Akdeniz’e kıyısı olan Bodrum, Marmaris, Milas, Fethiye gibi kazalarda da kısmen eşkıyalık faaliyetleri ile karşılaşılıyordu. Sahil kısmında eşkıyalık yapanlar denizden istifade edip, adalara kaçmayı tercih ediyorlar, bazen limanlara inen şahısları dağa kaldırıyorlardı. Örneğin 1883 tarihinde Yörük Osman ve beraberindeki eşkıyalar Güllük limanını basıp 40 kişiyi dağa kaldırmışlar ve bir hafta Kazlık ormanında saklanarak fidye-i necatlarını alana kadar esirleri yanlarında

²⁰ Hızal, *a.g.t.* s.17.

²¹ Hızal, *a.g.t.*, s.17-18.

bulundurmışlardı. Bu olay üzerine Aydın valisi Ali Paşa görevden alınarak yerine Evkaf Nazırı Mehmed Kâmil Paşa vali vekili olarak atanmış, göreve gelir gelmez başladığı operasyonlarla birçok eşkiyayı ele geçirmişti.²²

Yeni vali Mehmed Kâmil Paşa atandıktan sonra kaleme aldığı bir raporunda sancaktaki genel durumu belirtmişti. XIX. yüzyılın sonlarına doğru sancağın içinde bulunduğu koşulları belirtmesi bakımından bu rapor önemli detaylar içermektedir. Mehmed Kâmil Paşa'ya göre sancakta asayişin sağlanması için gerekli önlemler alınmamıştır. Yolsuzluk had safhadadır. Memurlar vilâyetin büyüklüğüne oranla yeteneksiz, cahil ve ayrıca yetersizdir. Vilâyet dağlarında yaşayan konar-göçerler eşkiyaya yardım etmekte olup acilen iskanları lazımdır. Vilâyetteki kolluk kuvvetleri iyi durumda olmayıp, jandarma taburları asayişi sağlamada yetersiz kalmaktadır.²³

Konar-göçerlerin sebep olduğu asayiş problemleri, Aydın vilâyetine vali olarak atanan mülki idarecilerin uğraştığı en önemli sorunlardan birisiydi. Bu sorunla uğraşılırken izlenen yöntemlerden birisi Mehmed Kâmil Paşa'nın raporunda vurguladığı gibi aşiretlerin iskân edilmesiydi. Aşiretleri yaylak ve kışlaklar arasında sürekli yer değiştiriyorlardı. Bu hareketlilik asayişi etkilemekle birlikte aynı zamanda ağnam vergisinin toplanamamasına sebebiyet vermekteydi. Devlet, taşrada merkezîyetçi yapıyı kuvvetlendirmek, huzuru sağlamak ve asayişsizliği ortadan kaldırmak için zaman zaman iskân yöntemine başvuruyordu. Örneğin 1883 tarihinde Aydın vilâyeti sancaklarında 6712 haneye 31.505 kişi iskân edilmişti. Menteşe sancağında bu rakam 134 hanede 714 kişiydi.²⁴

Mehmed Kâmil Paşa'nın valilik yaptığı tarihlerde sancak dahilinde mevcut olan olumsuz durumla birlikte sancak açısından suç oranının yükseldiği asıl tarihler I. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan İtalyan işgali ve Milli Mücadele süreçleri olmuştu. Bu tarihlerde yaşanan savaş ve işgalin getirdiği kaos ortamı asayişi ortadan kaldırmıştı. Sancak İtalyan işgaline uğramış, Kuvâ-yi Milliye adına çalıştıklarını ileri süren çeteler, Menteşe sahil kasabalarını işgal etmek isteyen Rum çeteleri ve İtalyanlar, Aydın bölgesinde faaliyet gösteren ancak Menteşe yöresini geri bölge olarak gören efe ve zeybek

²² Hızal, *a.g.t.*, s.24-26.

²³ Hızal, *a.g.t.*, s.26.

²⁴ Erdoğan Keleş "Aydın Vilâyetinde Aşiretlerin İskânı ve Sorunlar, (19.Yüzyılın İkinci Yarısı)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 48, Konya, 2020, s. 220 223-224.,228 vd.

grupları gibi çeşitli unsurlar asayiş sorunlarına sebep olmuştu. I.Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Anadolu'da işgal edilen yerlerde TBMM. hükümetinin kontrolü tam olarak sağlayamaması eşkıya grupları ile çetelerin serbest faaliyet göstermelerine sebebiyet vermişti. Bu tarihler arasında gasp, adam kaçırmaya, soygun gibi eylemlerle karşılaşılıyordu. 1921 tarihinden sonra TBMM hükümetinin Batı Anadolu'da kontrolü ele alması ve düzenli orduya geçişle bölgede çetecilik ve eşkıyalık yavaş yavaş azalarak zamanla ortadan kaldırılmıştı.²⁵

3. H.1293-1297/M.1876-1880 Tarihli Aydın Vilâyeti Suç Cetvelleri

Önceki bölümlerde belirtildiği gibi, Osmanlı imparatorluğunun son döneminde suçları takip edebilmek ve failere dair verileri toplu halde görebilmek amacıyla bir takım rakam ve istatistikleri içeren belgeler hazırlanmaktaydı. Genel olarak *suç cetveli* adı verilen bu belgeler içeriklerine göre ikiye ayrılmaktaydı. Bunlardan ilki cinayet suçlarının mahalli, failerin ismi ve suçun detayları gibi bilgileri içeren *vukuât-ı cinâiyye cetvelleri*, ikincisi ise vilâyet dahilinde gerçekleşen tüm suçları ve failerin niteliklerini rakamlarla veya toplu halde içeren *cerâim-i umûmiye* cetvelleridir. Her iki tür cetvelde kronolojiye pek dikkat edilmediği görülmektedir.²⁶

İmparatorluktaki diğer bölgeler gibi idari sınırları dahilinde işlenen suçlar ve bu suçların failerine dair cetvellerin tutulduğu vilâyetlerden birisi Aydın vilâyetidir. Osmanlı arşiv kataloglarında Aydın vilâyetinde çeşitli tarihlerde tutulmuş suç cetvelleri bulunmaktadır. Bu cetvellerden (veya esâmi defterlerinden) birisi incelememizin konusunu teşkil eden cetvel olup, M.1876-1880 tarihlerini içermektedir. Söz konusu cetveller Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivinde Yıldız Umumî Evrakı fonunda 3-32-1 koduyla "*Menteşe Bidâyet Mahkemesinde Görülen Cinâyet Muhâkemelerini Gösterir Defter ile 1293-1297 Döneminde Aydın'da Vuku' Bulan Cürm ve Cinâyetden Dolayı Mahpus Bulunan Suçluların Esâmi Defteri*" olarak kayıtlıdır. İlk cetvelde

²⁵ Bayram Akça, "Millî Mücadele Döneminde Mentеше Sancağında Emniyet ve Asayiş Sorunu", *Belgi*, S.20, Denizli, 2020, s.2393-2396.

²⁶ Fatih Öztöp, "Suç Çetvellerine Göre Osmanlı Devletinde Adam Öldürme Suçu: Aydın Vilâyeti Örneği (1908-1916)", *Türk-İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.3, 2015, s.75; Aydın Vilâyetinde aynı tarihlerde işlenen suçlara dair başka bir çalışma ise ayniyât defterleri ışığında hazırlanmıştır. Çalışma için, Ertan Gökmen-Ömür Yazıcı Özdemir, *Aydın Vilâyetinde Suç ve Ceza (1866-1877): 812 Numaralı Ayniyat Defteri*, Libra Kitap, İstanbul, 2016.

vilâyetin üç sancağını teşkil eden İzmir, Aydın ve Saruhan sancağında işlenen suçlar ve failer hakkında bilgiler bulunmaktadır.²⁷ Aynı dosya içinde bulunan ve 3-32-2 fon koduyla numaralandırılmış olan diğer suç cetveli veya esami defteri ise katalog kaydında bahsedildiği üzere Menteşe Sancağı Bidayet Mahkemesi tarafından hazırlanmış olup sadece Menteşe sancağına aittir.²⁸

Söz konusu suç cetvelleri 1864 tarihinde yürürlüğe giren Vilâyet Nizamnâmesi doğrultusunda kaza, sancak ve vilâyet merkezlerinde kurulan Nizamiye Mahkemeleri'ne yansıyan adli vaka ve davalar doğrultusunda oluşturulmuştur. Defterin hazırlanma sebebi ise 1880 tarihinde Aydın valiliğine atanan eski sadrazam Midhat Paşa tarafından 22 Ağustos 1876 ile 16 Eylül 1880 tarihleri arasında vilâyet dahilinde meydana gelen suçlar ve bu suçlardan dolayı mahkûm, maznun (zanlı) ve müttehem (suçlu) olanların isimlerinin tespit edilmesine dair Aydın, İzmir, Saruhan ve Menteşe sancakları Nizamiye Mahkemelerine verilen talimattır. Bu talimat neticesinde söz konusu cetveller veya esami defterleri hazırlanarak İzmir'e ulaştırılmış, daha sonra Midhat Paşa tarafından Yıldız sarayındaki Mâbeyn-i Hümâyûn'a gönderilmiştir. Cetvellerde içerik olarak 1876-1880 tarihleri arasında Aydın vilâyetinde işledikleri suçlardan dolayı cezalandırılanlarla birlikte, *müttehem* yani bir suç isnadıyla zanlı olan şahısların isimleri, işledikleri suçlar ve bazılarına verilen cezalar yer almaktadır. Defterde işlenen suçlar bazen sadece mağdurun, bazen ise suçun mahiyeti verilerek yazılmıştır.²⁹

Cetvellere göre Aydın vilâyetinde 1876-1880 tarihleri arasında hükümlü ve zanlılar tarafından işlenen suçlar katl, eşkıyalık ve yol kesme, hırsızlık, tecavüz, gasp, yaralama, hâne basma, yataklık, teşhir-i silah, dağa adam kaldırma, katl kastında bulunma (cinayete teşebbüs), sahtekârlık, kalpazanlık, soygun, cinayete yardım, orman yakma, harman yakma, bir yeri yakma (ihrâk), hane kundaklama, darp, posta gaspı, serserilik, rüşvet, suikast, hapisten firar, ortadan kaybolma ve barut kaçırma gibi türlere ayrılmaktadır.³⁰

²⁷ BOA.Y..PRK.UM..3-32-1/2-17.

²⁸ BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/1-6.

²⁹ Adem Korkmaz, "Aydın Vilâyeti'nde Meydana Gelen Adli Vakalar ve Bu Suçlara Karışan Suçlulara Dair Bazı Sayısal Veriler", *Tarih Dergisi*, S.65/1, İstanbul, 2017, s.121-122.

³⁰ Korkmaz, *a.g.m.*, s.126-128.

4.1876-1880 Tarihli Mentеше Sancağına Ait Suç Cetveli

Yukarıda vurgulandığı gibi, 1876-1880 tarihleri arasında İzmir, Saruhan ve Aydın sancaklarında işlenen ve mahkemeye yansıyan suçlar hakkındaki cetvel veya defterin yer aldığı arşiv dosyasında, 3-32-2 numarasıyla kodlanmış başka bir defter ve aynı koda sahip bir belge bulunmaktadır. Aydın valisi Midhat Paşa tarafından mühürlenerek Yıldız sarayındaki mabeyne gönderilen H.17 Şevval 1297/R.10 Eylül 1296/M.22 Eylül 1880 tarihli belgede söz konusu cetvelin hazırlanmasından bahsedilmektedir. Belgede H.1293/M.1876 ile H.1297/M.1880 tarihleri arasında Aydın vilâyetinde "...cünhâ ve cinayetle mahkûm ve mütttehem olanlarla maznûn-aleyh bulunan eşhâsa dair İzmir ve Saruhan ve Aydın sancakları mehâkimiyle mahkeme-i istinâf-ı vilâyetden virilen defâtir üzerine tanzîm kılınan bir kıt'a defter" in R.4 Eylül 1296/ M.16 Eylül 1880 tarihinde cevap arızası ile takdim edildiği vurgulanmaktadır. Belgenin devamında "...kuyudât-ı atîkasının adem-i intizâmıyla beraber müllhak kazâlarının ekserisine henüz telgraf yapılamamış olmasından dolayı kolaylıkla muhâbere olunamayan Mentеше sancağından matlûb olan defter ol-vakt yetişdirilememiş olduğu halde çend def'a olan tekîd üzerine bu kere bi'l-vürûd aynen ve leffen marûz-ı huzûr-ı âlîleri kılınmış olmağla..." ifadelerine yer verilmiştir.³¹

Belgede yer alan ifadelerden İzmir, Aydın ve Saruhan sancaklarına ait verilerin daha önce gönderildiği, Mentеше sancağındaki kayıtların düzensizliği ve bazı kazalara telgraf hatlarının ulaşmaması nedeniyle belirtilen tarihler arasındaki suçlu, mahkûm ve maznunlara dair verilerin gönderilmesinin geciktiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle vilâyetin üç sancağına (İzmir, Saruhan, Aydın) ait rakamları içeren defterin dışında Mentеше sancağına ait başka bir cetvel veya esami defteri hazırlanmış ve daha sonra gönderilmiştir. Muhtemelen bu nedenle söz konusu cetvel veya esami defteri aynı arşiv dosyasında 3-32-2 numarasıyla ilk cetvelden farklı olarak kodlanmıştır.³²

Mentеше sancağına ait olan 3-32-2 numaralı cetvelin içeriğine geldiğimizde, ilk olarak sayfalarına Latin rakamları ile numara verildiği görülmektedir. Ancak, bu numaralandırmada yanlışlık mevcuttur. Bu nedenle yeni bir numaralandırılmaya gidilerek her sayfa yeniden numaralandırılmış ve cetvelin toplam sayfa sayısı 6 olarak belirlenmiştir.

³¹ BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/1.

³² BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/1-6.

Cetvelin ilk sayfasında “*Menteşe Sancağı Bidâyet Mahkemesi*” başlığı görülmektedir. Başlığın altında “*Mahkemelerine Bakılmış Olan Ashâb-ı Cinâyâtın Aded ve Esâmi ve Cürm ve Cezâlarıyla Bidâyet-i Tevkiî ve Müdded-i Mahkûmiyetlerini Mübeyyin Defterdir*” ibarelerini içeren alt başlıktan sonra verilere geçilmektedir. Bu sayfadaki veriler *Menteşe Bidayet Mahkemesi*’nce tutuklanan ve cezalandırılan 45 hükümlünün isimleri, tevkîf edildikleri tarih, aldıkları ceza, ceza süreleri, suçlarının çeşidi ve ceza aldıktan sonraki durumlarını (fırar, ölüm, tahliye, dosyanın mahkeme heyetine intikâli vb.) içermekte olup “*Aded-i Mahkûmîn/ Bidâyet-i Tevkiî/ Müdded-i Mahkûmiyet/ Nev’-i Cezâ/ Nev’-i Cürm/ Mülâhaza*” olmak üzere beş başlık altında ayrı ayrı yazılmıştır. Sayfanın en altında bulunan *yekûn* ibaresinin yanında ise sayfada ismi geçen hükümlü sayısının toplamına yer verilmiştir.³³

Cetvelin veya defterin 2. sayfası “*Mahkemelerine Bakılan Ashâb-ı Cinâyâtından Olub Tebrîye-i Zimmeleriyle Tahlîye-i Sebillerine Hüküm Edilen Eşhâsın Aded ve Esâmi ve Târih-i Tevkiî ve Tahlîyelerini ve Azv Olunan Cerâimi Mübeyyindir*” başlığı ile başlamaktadır. Başlığın altında sancak mahkemesince çeşitli suçların isnadıyla tutuklanan, ancak yargı süreci sonrasında beraat ederek tahliyelerine karar verilen kişilerin isimleriyle birlikte haklarındaki diğer detaylar mevcuttur. Veriler yine “*Târih-i Tevkiî /Târih-i Tahlîye/ Nev’-i Cürm/ Esâmi-yi Eşhâs/ Mülâhazât*” olmak üzere beş başlık altında toplanmış ve en altta “*yekûn*” ibaresiyle sayfada ismi bulunan kişi sayısının toplamına yer verilmiştir. Ayrıca sayfanın en altında R.2 Eylül1296/M.14 Eylül 1880 tarihiyle “*Muhâkemelerine bakılmış olan bunlardan ibâretidir*” ifadesi ve *Menteşe Bidâyet Mahkemesi*’ne ait mühür sureti yer almaktadır.³⁴

3. sayfaya gelindiğinde burasının “*İstintâklarına Bakılmış Olan Ashâb-ı Cinâyâtın Aded ve Esâmi ve Nev’-i Cürm ve Tarih-i Tevkiîleriyle İşlerinin Ne Dereceye Getürülebildiğini Mübeyyin Defterdir*” başlığı ile çeşitli suç isnatları nedeniyle tutuklanarak sorgulanan, ancak henüz bir mahkemeye çıkarılmamış ve ceza almamış zanlıların isimleri ve diğer detaylara ayrıldığı görülmektedir. Bu veriler diğer sayfalarda olduğu gibi yine “*Tarih-i Tevkiî/Evrâkının Hey’et-i İthâmîyeye İrsâli Tarihi/ Nev’-i Cürm/ Mülâhazât*” olmak üzere dört başlık altında toplanmıştır. 3. sayfadan başlayan bu kısım 5.sayfada sona ermektedir. 5.sayfanın altında yine “*yekûn*” ibaresiyle zanlı

³³ BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/1; Defterin bütün sayfalarında en sağda ve başta “*Aded-i Eşhâs*” adlı bir başlık bulunmakta, ancak bu başlığın boş bırakıldığı görülmektedir. BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/1-5.

³⁴ BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/2.

sıfatıyla mahkemeye çıkarılmayı bekleyen kişilerin toplam sayısına yer verilmiştir. Ayrıca yine 5. sayfada diğer sayfalardan farklı olarak defterdeki bütün mahkûm, beraât eden ve mahkeme sürecini bekleyen zanlı sayısının toplamı verilmiştir. Burada diğer toplamlardan farklı olarak "*Cem'ân Yekûn*" ibaresi ile "*Cezâlarına hükm olunan*" kişilerle "*Berâet-i zimmetlerine hükm olunan*" ilk iki grubun sayıları ayrı ayrı belirtilmiştir. Bu iki grup için ayrıca yanda "*Muhâkemelerine bakılmış olan*" şerhine yer verildiği görülmektedir. En altta ise "*İstintâklarına bakılmış olan*" ifadesinin yanında henüz mahkemeye çıkarılmamış olan zanlı sayısını belirten rakam mevcuttur. Daha sonra üç gruptaki rakamlar toplanmıştır. Yapılan toplamla cetveldeki kişi sayısı olarak 171 rakamı verilmiş ve sayfa mahkemenin mührüyle mühürlenmiştir. Ancak genel toplamda bir yanlış yapıldığı görülmektedir. Nitekim üç gruba ait rakamlar toplandığında esas kişi sayısı 181 olmalıdır. Defterin 6. ve son sayfası ise boş bırakılmıştır.³⁵

1876-1880 tarihli Mentese sancağı suç cetvelinde suçlar genelde ismen belirtilmekle birlikte, alt alta aynı suçun yer aldığı kısımlarda benzerliği belirtmek için "*kezâ*" ifadesi kullanılmıştır. *Mûlahâza* başlıklı kısımlarda görülen benzer durumlar için ise "*bu dahi*" ifadesiyle yine durum benzerliği belirtilmiştir. Ayrıca hükümlülerle, cezasını çekip tahliye olanların tevkîf ve tahliye tarihleriyle, zanlı olarak sorguları yapılanların tevkîf tarihleri ve evraklarının mahkemeye geldiği tarihlerde görülen benzerlik durumu da "*m (a)*" harfi ile vurgulanmıştır. Bu işaretle bazen ay, yıl gün, bazen ay, yıl, bazen ise sadece yıl benzerliklerine atıf yapılmıştır.³⁶ Cetvelde veya defterde aynı suçu işleyen birden fazla şahıs var ise bu durumda önce suçun ilk failinin ismi yazılmış, daha sonra ona yardım eden kişiler "*refiki*" ve "*diğer refiki*" olarak, bazen ise sadece "*diğeri*" ifadesiyle kayıtlara geçmiştir.³⁷ Ayrıca defterde üçüncü kısımda zanlı olarak sorgu altına alınan, ancak henüz mahkemeye çıkarılmaya kişilerden bazılarının durumları "*kararnâmesi derdest-i tanzîm*" ifadesi ile belirtilmiştir.³⁸

1876-1880 tarihli Mentese Sancağı suç cetvelinde suç işlediği yargılama sonrasında sabit olup ceza alan 45 kişi, suç isnadıyla tutuklanan ancak mahkemeleri yapıldıktan sonra serbest bırakılan 25 kişi, bir suç nedeniyle tevkîf edilip sorguları yapılan ancak henüz mahkemeye

³⁵ BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/3-6.

³⁶ BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/1-5.

³⁷ BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/3-6.

³⁸ BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/1-6.

çıkarılmayan 101 kişinin ismi bulunmaktadır. Böylece cetvelde toplam 181 kişiden ibaret olan hükümlü, tahliye edilmiş kişi ve mahkeme sürecini bekleyen zanlı sayısı ile karşılaşmaktadır.³⁹ Yapılan incelemede sancak dahilinde işlenen suçlar ve bunların faileri hakkında daha net ve belirli sonuçlar elde edebilmek amacıyla ağırlıklı olarak cetvelde mahkûm edilip ceza alanlar (45 kişi) ve suç isnadıyla tutuklandıktan sonra yargılanarak tahliye edilenlerden oluşan (25 kişi) 80 kişilik iki grubun ele alınması uygun görülmüştür. 101 kişilik üçüncü grubu oluşturan mahkemesi görülmemiş zanlılara ait örneklere, işlenen suçlarla karşılaştırma yapabilmek ve diğer bazı hususlar için yer yer değinilmiştir.

4.1876-1880 Tarihli Suç Cetveline Göre Mentеше Sancağında Suçlar

a.Cinayet

Yukarıda kısaca değinildiği üzere, 1858 tarihli Cezâ Kanûnnâmesi'ne göre işlenen suçlar arasında ağırlığına göre ilk sırada bulunan cinayet veya katl suçu, işlenişindeki kasta göre derecelendirilmekteydi. Örneğin 1876-1880 tarihli cetvelerde, Aydın vilâyeti sancaklarında işlenen katl suçlarına bu derecelendirmeden hareketle idam ve 3-15 yıl arasında değişen kürek cezaları verildiği görülmektedir.⁴⁰

Mentеше Sancağına ait suç cetvelinde yargılama neticesinde suçları sabit olarak cezalandırılan hükümlüler arasında cinayet işleyenler ilk sırada gelmekte olup hükümlü listesi bu suçu işleyenlerin ismiyle başlamaktadır. Mahkeme tarafından davaları görülen 45 kişiden 27'si cinayet suçundan hüküm giymiştir. Zanlı sıfatıyla tevkif edilen, ancak daha sonra suçsuz bulunarak serbest bırakılan 25 kişilik ikinci grup içinde ise cinayet suçunun isnat edildiği bir kişiye rastlanmamaktadır. Cetvelde “*katl*” olarak kaydedilen cinayetin, “*müteammeden*” yani kasıtlı, bilerek-tasarlayarak, “*min gayr-ı taammüd*” kasıt taşımayan ve “*muavenet-i katl*” cinayete yardım yapma üzere üç farklı şekilde işlendiği belirtilmektedir. Cinayet işleyen 27 kişiden 4'ü bu suçu taammüden, 13'ü min gayr-ı taammüden, 10'u ise muavenet-i katl olmak suretiyle işledikleri için hüküm giymişlerdir.⁴¹ (Tablo-I)

³⁹ BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/1-6.

⁴⁰ Korkmaz, *a.g.m.*, s.124.

⁴¹ BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/1.

Cinayet işleyen 27 kişi içinde “*bidâyet-i tevkîf*” yani tutuklanma tarihi olarak en erken tevkîf edilen şahsın H.10 Safer 1288/M.1 Mayıs 1871 tarihiyle ikinci dereceden cinayet suçu işleyen Abdil oğlu Hüseyin olduğu görülmektedir. Ancak bu tarih defterin kapsamı gereken H.1293-1297/M.1876-1880 tarihinden öncesine denk gelmektedir. Bu durum daha önce belirtildiği gibi suç cetvellerinde kronolojiye pek dikkat edilmediğini göstermektedir. Ayrıca kasıt gözeterek işlediği cinayet sebebiyle idam cezası alan Nizam Mehmed’le, cinayete yardım nedeniyle 8 yıl kürek cezası alan Komakoğlu Hüseyin’in tevkîf tarihleri, H.17 Zilhicce 1290/M.5 Şubat 1874 olarak görülmektedir. Cinayet hükümlüleri arasında son tevkîf tarihi ise kasıtlı cinayet suçu ile idam cezası alan Alim’in isminin yanında görülen H.Gurre-i Zilkade 1295/M. 27 Ekim 1878 tarihidir.⁴² (Tablo-I)

Cetvele göre cinayet suçu içinde en ağır derece olan kasıt gözeterek işlenme sebebiyle 4 kişiye idam cezası verilmiştir. Bu şahıslar Arabaoğlu Ahmed, Kör Ahmed, Alim ve Nizam Mehmed isimli şahıslar olup hepsinin Müslüman oldukları görülmektedir. Cinayet suçunda ikinci derecede bulunan, yani kasıt gözetmeden işlenen cinayetten hüküm giyen 13 kişiden ise 11’i Müslüman olup, bu grupta Hacı Yorgi ve Marmarisli Yani örneğiyle 2 gayrimüslime rastlanmaktadır. Müslüman hükümlülerden Kerimoğlu Ali, “*refiki*” sıfatıyla Demirci Mustafa isimli şahısla ortak biçimde cinayet suçu işlemiştir. Kerimoğlu Ali ve Demirci Mustafa ile aynı suça iştirak etmiş olan Kasaboğlu Hüseyin ise bu iki kişiden farklı olarak cinayete yardım suçu nedeniyle ceza almıştır. Kasıtlı olmayan cinayet suçunu işleyenlerin hepsi 15’er sene kürek cezasına çarptırılmışlardır.⁴³ (Tablo-I)

Menteşe Bidâyet Mahkemesi tarafından yargılamaları yapılarak hüküm giyen cinayet suçluları arasında ikinci sırada muavenet-i katl, yani cinayete yardım edenler yer almaktadır. Bu kişilerin sayısı 10 olup, cetvelde “*diğeri-diğer refiki*” gibi ibarelerle ifade edilmişlerdir. Bu şahıslardan olan Kasaboğlu Hüseyin örneğinde görüldüğü üzere, cinayete yardım suçunu işleyenler kasıtlı ve kasıt gözetmeden işledikleri bu suçtan hüküm giyen 12 kişiye yardım etmişler ve daha az ceza almışlardır. Örneğin kasıt olmadan işlediği cinayet suçu nedeniyle 15 sene kürek cezası alan Arabacı Mercan’a yardım etmiş olan refiki Kör Mercan, diğer refiki Deveoğlu Mustafa Ali ve

⁴² BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/1.

⁴³ BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/1.

diğeri suç ortağı Durmuş'a 5'er yıl kürek cezası verilmiştir. Bu şekilde 5 yıl kürek cezası alan hükümlü sayısı 4'tür. Diğer cinayete yardım suçluları arasında en ağır cezayı alan Komak (Koçak?) oğlu Hüseyin'e ise 8 yıl kürek verilmiştir. Aynı suçtan ceza alan diğer hükümlülerden 2 kişi 7'şer yıl, 2 kişi 4'er yıl kürek cezasına çarptırılmışlardır. Bu ceza oranlarının işlenen cinayetin ağırlığı ve yardım şekline göre değiştiği anlaşılmaktadır. Cinayete yardım edenlerin hepsi Müslüman olup içlerinde idam hükümlüsü Zabtiye Memiş gibi kolluk kuvveti mensubu bir kişiye rastlanmaktadır.⁴⁴ (Tablo-I)

Cinayet suçu işleyen hükümlülerden bazılarının ceza aldıktan sonraki durumları cetvele kaydedilmiştir. Buna göre bazıları kaldıkları hapis hânedan firar etmişlerdir. Bu firarlar onları kanun kaçağı durumuna düşürmektedir. Muhtemelen gibi saklanmayı tercih edebilecekleri gibi, yukarıda belirtildiği diğer kanun kaçaklarının yolunu takip ederek dağlara çıkıp iç güvenlik ve asayiş açısından sorun haline gelmeleri mümkündür. Söz konusu hükümlülerden ikinci dereceden cinayet işleyen Hacı Yorgi, H.3 Ramazan 1293/M.22 Eylül 1876 tarihinde Muğla Hapishânesi'nden firar etmiştir. Aynı suçu işleyen Kerimoğlu Ali ile suç ortağı Demircioğlu Mustafa ve onlara yardımdan hüküm giyen Kasaboğlu Hüseyin ise Hacı Yorgi'den iki ay önce, H.8 Receb 1293/ M.30 Temmuz 1876 tarihinde firar etmişlerdir.⁴⁵ (Tablo-I)

Cinayet hükümlüleri arasında yaşanan firarlar bu örneklerle sınırlı değildi. Nitekim, Arabacı Mercan'a yardım ettikleri için 5'er yıl kürek cezası alan Deveoğlu Mustafa Ali ve Durmuş isimli hükümlüler H.8 Receb 1294/M.19 Temmuz 1877 tarihinde birlikte firar etmişlerdi. Aynı gün firar eden bir başka hükümlü ise 15 yıl kürek cezası alan Ayazoğlu Halil'dir. Firarlarla birlikte bazı hükümlülerin cezalarını çekmekte iken vefat ettikleri görülmektedir. Nitekim kasıtlı olmayan cinayet suçundan hüküm giyerek 15 sene kürek cezası alan Arabacı Mercan, H.3 Şevvâl 1293/M.22 Ekim 1876 tarihinde tevkîf edilmiş, R.18 Mart 1295/M.30 Mart 1879 tarihinde cezasını çekmekte iken vefat etmişti. Aynı suçtan hükümlü Köseoğlu Ali ise, R.22 Kanûn-ı evvel 1295/M.3 Ocak 1880 tarihinde yine hapis hânedan iken vefat etmişti. Köseoğlu Ali'nin tevkîf tarihi H.20 Receb 1294/M.31 Temmuz 1877 idi. Bu bakımdan tevkîf edilmesinden vefatına kadar 3 yıl 6 ay hapis hânedan kaldığı anlaşılmaktadır. Diğer bir cinayet hükümlüsü Molla Ahmedoğlu Halil R.8 Mart 1295 tarihinde hapis hânedan hayatını kaybetmişti. H.3

⁴⁴ BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/1.

⁴⁵ BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/1.

Cemâziyülevvel 1295/M.5 Mayıs 1878 tarihinde tevkîf edilerek kasten cinayet işleme suçundan idam cezasına çarptırılan Araboğlu Ahmed ve aynı suçtan hüküm giyen Kör Ahmed'le, cinayete yardım suçundan 7 yıl kürek cezası alan Zabtiye Memiş, H.7 Rebiülâhir 1296/M.31 Mart 1879 tarihinde birlikte hapisaneden firar ettikleri esnada kolluk güçleri ile girdikleri çatışmada yaralanarak (*mecrûhen*) vefat etmişlerdi. Firar ve vefatlarla birlikte yalnızca bir cinayet hükümlünün cezasını tamamlayarak tahliye edildiği görülmektedir. Tevkîf tarihi olarak H.17 Zilhicce 1290/M. 5 Şubat 1874 tarihi kayıtlı olan ve cinayete yardım suçundan 8 yıl hüküm giyen Komakoğlu Hüseyin cezasını tamamladığı için (*ikmâl-i müddetle*) serbest bırakılmış, ancak cetvelde tahliye tarihi belirtilmemiştir.⁴⁶ (Tablo-I)

Görüleceği üzere Muğla Hapishânesi'nde cinayet suçuyla yatmakta olan 27 cinayet ve hükümlüsünden 7'si firar etmiş, firar etme girişiminde bulunan 2 idam ve 1 cinayete yardım hükümlüsü kolluk kuvvetleriyle girdikleri çatışmada öldürülmüşlerdir. Cezalarını çekmekte olan 3 mahkûm ise doğal yollarla vefat etmiştir. Sadece 8 yıllık kürek cezasını tamamlayan bir kişi tahliye edilmiştir. Cinayet nedeniyle tevkîf edilip mahkemeye çıkarılan, ancak suçsuz bulunarak beraat eden herhangi bir kişiye rastlanmamıştır. Cetveldeki son grubu teşkil eden mahkemeye çıkarılmamış zanlılar arasında ise çok sayıda cinayet, cinayete yardım, cinayet işleyen kişileri saklama vb. suçlarla itham edilen kişi bulunmaktadır.⁴⁷ (Tablo-I)

b. Hırsızlık (Sirkât)

Hırsızlık (sirkât), daha önce vurgulandığı üzere Osmanlı uygulamasında darp suçu gibi, şekli ve yerine göre cünhâ kategorisinde değerlendirilebilen bir suç olduğu için, belirli şartlarda işlenirse cinayet olarak değerlendirilmektedir. Bu şartlar, gece vakti işlenmesi, iki veya daha fazla şahıs tarafından gerçekleştirilmesi, faillerden biri veya birkaçının silahlı olması, bir ev yahut müstemilatna veya bir odasına, içinde insan olan her bir mahalle duvar delerek, merdiven dayayarak, kapı kırarak veya kilidi bir aletle açarak girilmesi, devlet memuru kılığı veya sahte emirle vaka mahalline girilmesi ve silah teşhir ederek işlenmesi gibi çeşitli şartlardır.⁴⁸

⁴⁶ BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/1.

⁴⁷ BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/1.

⁴⁸ Öztop, *a.g.t.*, s.138-139.

1876-1880 tarihli Menteşe Sancağı suç cetvelinde hükümlülerin isminin bulunduğu ilk grupta cinayetten sonra bu suçu işleyen hükümlülerin ismine yer verilmiştir. Cetvele göre, 45 kişiden oluşan ilk grupta, sirkât yani hırsızlık suçunu işleyen 11 hükümlü bulunmaktadır. 11 hükümlü içinde yalnızca 2 kişi birlikte, diğer 9 kişi ise bireysel olarak bu suçu işledikleri için cezalandırılmışlardır. Ortak şekilde hırsızlık yaptıkları nedeniyle H.6 Zilhicce 1293/M.23 Aralık 1876 tarihinde tevkîf edilen Mamaoğlu? Hasan Hüseyin ve refiki sıfatıyla Gümüş Osman 4'er yıl kürek cezasına çarptırılmışlardır. Cetveldeki bütün sirkât suçluları ise 7 ila 3 yıl arasında değişen hapis cezaları almışlardır. 7 yıl ceza alan hükümlü sayısı 2, 5 yıl alan 2, 4 yıl alan 3, 3 yıl kürek cezası alan 4 hükümlü bulunmaktadır. Sirkât suçu sebebiyle ceza alanlar arasında sadece H.1 Rebiülevvel 1295/M.5 Mart 1878 tarihinde tevkîf edilen Kıbtî Süleyman isimli şahsın etnik kimliği vurgulanmıştır. 11 hükümlü içinde yalnızca H.27 Safer 1292/M.4 Nisan 1875 tarihinde tevkîf edilen Haytaoğlu Hüseyin cezasını tamamlayarak tahliye edilmiştir.⁴⁹ (Tablo-I, II)

Menteşe sancağı suç cetvelinde ikinci grubu teşkil eden, yani suç isnadıyla mahkemeye çıkarılıp yapılan yargılama sonucunda beraat eden 25 kişilik grupta, yöneltilen suç isnatları arasında sirkâtın ilk sırada geldiği görülmektedir. Nitekim bu grupta sadece 1 kat'-ı tarik ve 1 hetk-i ırz vakası mevcut olup, geriye kalan 23 kişinin bu suç nedeniyle tevkif edildikleri görülmektedir. Bu grupta hükümlülerde olduğu gibi tekil örneklerin yanı sıra, 2 ila 5 kişiden oluşan grupların varlığına rastlanmaktadır. 5 kişiden oluşan 2, 3 kişiden oluşan 2, 2 kişiden oluşan 1 grup mevcut olup, geri kalan 5 kişi bireysel olarak yargılanmış ve beraat etmiştir. Bu grupları oluşturan bazı şahıslar arasında yakınlık ilişkilerinin varlığı dikkat çeken diğer bir husustur. Bunlar, Keloğlu Halil ve Keloğlu Mehmed'le birlikte, amcasının oğluyla tutuklanan Kaçaroğlu Mehmed'dir. Cetvelde son grubu oluşturan mahkemeye çıkarılmamış zanlılar arasında ise cinayet ve benzeri suçları işleyenler gibi, yine çok sayıda sirkât zanlısının ismi ile karşılaşılmaktadır.⁵⁰ (Tablo-III)

Sirkât zanlılarının kimliklerine gelindiğinde 23 kişiden 22'sinin Müslüman, sadece 1'isinin gayrimüslim olduğu görülmektedir. Müslüman zanlılar arasında Arab Emin, Muhâcir Edhem, Muhâcir Receb ve Deveci Mustafa gibi etnik kimlik, sosyal sınıf ve meslekleri açıkça belirtilen zanlılar

⁴⁹ BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/1.

⁵⁰ BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/2, 3, 5.

mevcuttur. Lakaplarından göçmen oldukları ve sancağa sonradan geldikleri anlaşılan Muhâcir Receb ve Muhâcir Edhem önce H.27 Rebiülevvel 1296/M. 21 Mart 1879 tarihinde tevkîf edilmişler, yargılanarak beraat ettikten sonra H.14 Rebiülâhir 1296/M. 20 Nisan 1879 tarihinde serbest bırakılmışlardır.⁵¹ Muhâcir Receb ve Muhâcir Edhem'in Rumeli göçmeni olmaları ve tarihte 93 harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı nedeniyle Balkanlar'dan göç ederek Mentеше Sancağına yerleşmeleri muhtemeldir. (Tablo-III)

Menteşe Bidâyet mahkemesi tarafından hırsızlık töhmetiyle yargılanan, ancak beraat eden zanlılardan, Keloğlu Halil ve Keloğlu Mehmed isimli muhtemelen akraba veya kardeş olan şahısların, aynı suçtan iki defa tevkîf edilip mahkemeye çıkarıldıkları görülmektedir. İlk örnekte ayrı ayrı tevkîf edilen Keloğlu Halil ve Keloğlu Mehmed, H.3 Şevvâl 1295/M.30 Eylül 1878 tarihinde göz altına alınmışlar ancak H.22 Zilhicce 1295/M.17 Aralık 1878 tarihinde bir aydan kısa sürede tahliye edilmişlerdir. İkinci tevkîflerinde ise bu kez Süleyman Hocaoğlu Bekir adlı şahısla birlikte üç kişiden oluşan bir toplu sirkât vakası töhmetiyle H.15 Şevvâl 1296/ M.2 Ekim 1879 tarihinde tevkîf edilmişler, ancak H.23 Muharrem 1297/M.6 Ocak 1880 tarihinde yine birlikte tahliye edilmişlerdir.⁵² (Tablo-III)

Hırsızlık töhmetiyle Mentеше Bidâyet Mahkemesi'nin önüne çıkan gruplardan diğer birisi, Kaçaroğlu Mehmed, refiki sıfatıyla suç ortağı ammizâdesi (amcaoğlu) Mehmed, Çineli Mehmed, Karabıyık Mehmed ve Deli Süleymanoğlu Halil adlı kişilerden oluşmaktadır. 5 kişilik bu grubun aynı şekilde H.16 Cemaziyülâhir 1296 tarihinde tevkîf edildikleri, H.22 Şa'ban 1296/M.11 Ağustos 1879 tarihinde tahliye edildikleri görülmektedir. Böylece tevkîf ve yargı süreçlerinin 2 ay 3 gün sürdüğü anlaşılmaktadır.⁵³ (Tablo-III)

Menteşe sancağında hırsızlık isnadıyla tevkîf edilerek yargılanan, ancak suçsuz bulunarak beraat eden zanlılar arasında yine 5 kişilik başka bir grup daha mevcuttur. Bu grup 4 Müslüman ve zanlılar içindeki tek gayrimüslimden oluşmaktadır. Deveci Mustafa, refiki Mehmedoğlu Mustafa Ali ve diğerleri sıfatıyla Eskicioğlu Ahmed, Çobanoğlu Abdullah ve Zeroğlu Teohari H.1 Ramazan 1296/M.19 Ağustos 1879 tarihinde tevkîf edilmiş, H.15 Rebiülevvel 1297/M.26 Şubat 1880 tarihinde serbest bırakılmışlardır. Bu grup

⁵¹ BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/2.

⁵² BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/2.

⁵³ BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/2.

mensuplarının tevkîf, yargı ve tahliye süreçlerinin 6-7 ay sürdüğü görülmektedir.⁵⁴ (Tablo-III)

4.e-Fi'l-i Şeni' ve İzâle-i Bıkr

Osmanlı hukuk terminolojisinde genelde *hetk-i ırz* olarak adlandırılan tecavüz suçu için suç cetvellerinde *cebren fiil-i şeni'* yani zorla ırza geçme ibaresi kullanılmıştır. Eğer tecavüze uğrayan genç kız ise vakada *izâle-i bıkr*, veya *cebren izâle-i bıkr* tabirleri kullanılmıştır. Eğer mağdur erkek ise *cebren fiil-i şen'i* ve *livata* tabirlerine yer verilmektedir.⁵⁵

1876-1880 tarihli Mentеше Sancağı suç cetvelinde, ilk grupta yer alan hükümlüler arasında 7 kişinin izâle-i bıkr nedeniyle mahkûm olduğu görülmektedir. Bu suçu işleyen kişiler arasında cinayet ve sirkât vakalarındaki örnekler gibi grup halinde hareket eden failler bulunmaktadır. Örneğin, H.17 Şa'ban 1293/M.7 Eylül 1876 tarihinde izâle-i bıkr nedeniyle tevkîf edilen Hacı Kadiroğlu Mehmed, bu suçu aynı tarihte tevkîf edilen Tahtaloğlu Ahmed ve Tağaloğlu? Hasan ile birlikte işlemiş ve üçü de 4'er yıl kürek cezasına çarptırılmıştı. Diğer tecavüz faili olan 4 kişi ise bu suçu bireysel şekilde işlemişlerdir. Faillere verilen cezalara bakıldığında ise 1 kişinin 5, 5 kişinin 4, 1 kişinin ise bu suç dolayısı ile 3 yıl kürek cezası aldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra, 7 izâle-i bıkr hükümlüsünden 5'i 4 yıllık kürek cezalarını tamamlayıp tahliye edilmişlerdir. ⁵⁶ (Tablo-II)

Suç cetvelinde mevcut ikinci gruba gelindiğinde, bu grubu oluşturan 25 kişi arasında "*hetk-i ırz*" töhmeti ile sadece 1 kişinin tevkîf edildiği görülmektedir. Bu kişi, H.24 Ramazan 1295/M.21 Eylül 1878 tarihinde tevkif edilip H. 30 Zilhicce 1295/M.25 Aralık 1875 tarihinde tahliye edilen Karağaçoğlu İbrahim'dir. Bu iki grupla birlikte, cetvelde son grup olan, istintakları yapılan ancak henüz mahkemeye çıkarılmamış 101 kişi içinde ise yalnızca 2 kişinin *hetk-i ırz* ve *izâle-i bıkr* suçlamaları nedeniyle göz altına alındıkları görülmektedir.⁵⁷ (Tablo-III)

4.b-Eşkıyalık (Kat-ı Tarık)

⁵⁴ BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/2.

⁵⁵ Öztop, *a.g.t.*, s.122.

⁵⁶ BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/1.

⁵⁷ BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/2, 5.

Eşkîyalık (*hurabe-kat'ut-tarîk*) silah veya başka bir vasıtayla zor kullanarak yol kesip baskın yaparak mal ve cana tecavüzde bulunarak kamu düzenini ve güvenliğini ihlal etmek olarak yorumlanmaktadır. Hobsbawn'a göre görevlilere para götürmek üzere görevlendirilen kişiyi basıp soyanlardan, teşkilatlanmış asilere ve vur kaç taktiği uygulayan silahlı gruplara kadar eşkıyalığın kapsamını genişletmek mümkündür. Bununla birlikte eşkıyalığı tanımlamada kullanılan her sözcüğün yüklendiği anlamda ortak nokta, içinde bulunulan faaliyetlerin kanunsuz ve yerleşik düzeni bozan nitelik taşıması, sıradan halk için tehlike arz etmesidir. Şaki kelimesinin çoğulu olarak kullanılan eşkıya tabiri ihtiyaçlarını karşılayacak maddi kaynağı kanunsuz işlerle sağlayan, yol kesen, adam soyan, adam kaçıran fidye isteyen, köy ve ev basan kişileri tanımlamaktadır.⁵⁸

1858 tarihli Cezâ Kanûnnâmesi'nin "*Devlet-i Âliyyenin Emnîyet-i Dahîliyesini İhlâl İden Cinâyât ve Cünhâlar*" başlıklı 2. faslının 62. maddesine H.26 Cemâziyülâhir 1277/M.9 Ocak 1861 tarihinde eklenen zeyilde eşkıyalık "*Dağlarda ve kırlarda müsellağ oldukları hâlde gezerek rast geldikleri yolcuları tutub soymak fazîhasını irtikâb iden eşhâs kutta'-ı tarîk tesmîye olunur*" şeklinde tanımlanmaktaydı. Zeylin devamına göre eşkıyalık suçunu işleyenlere derecesine göre muvakkat yani belirli bir süre ile, müebbed yani yaşam boyu olmak üzere kürek cezası verilecekti. Ancak eşkıyalık suçunu işleyenler arasında sabıkalı olan, yani daha önceden eşkıyalık yüzünden hüküm giyenler, devamlı surette işlemeye devam edenler, eşkıyalık yaparak alıkoydukları insanlara eziyet edenler ve öldürenler ise idam cezasına çarptırılacaklardı.⁵⁹

XIX. yüzyıl, Osmanlı imparatorluğunda eşkıyalık ve başkaldırı olarak nitelendirilen olayların sık sık yaşandığı bir dönemdi. Önceki bölümlerde vurgulandığı gibi Aydın vilâyetinde XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra bu sorun sıkça yaşanmaktaydı. Vilâyette oluşan asayişsizlik ortamının temelinde eşkıyalık faaliyetleri yer almaktaydı. Özellikle Avrupalı sermayedarların

⁵⁸ Mehmet Öz, "Modernleşme Öncesinde Osmanlı Toplumunda Eşkîyalık Hareketlerinin Niteliği ve Özellikleri" *Osmanlı'dan Günümüze Terör ve Asayiş Sempozyumu*, Ed.Osman Köse, İlk Adım Belediyesi Yayınları, Samsun, 2017, s.12; Özgün-Haykıran, *a.g.m.*, s.425.

⁵⁹ *Cezâ Kanûnnâme-i Hümayûnu 1335*, s.22. Eşkîyalığa verilecek cezalar Cezâ Kanûnnâmesi'nin 62. maddesinin zeylinde "*Bu makûleler hâl ve sıfatlarına ve derece-i şekâvetlerine göre muvakkât veya müebbed kürek cezasıyla mücazât olunur. Fakat içlerinde bu cinâyette sabıkalı ve şekâvet-i müstemîre ashâbından olanlar veyahut tuttukları eşhâsa işkence ve gaddârâne sûrette eziyet edenler veya kat'-ı tarîk yolunda adam öldürmüş bulunanların idâmalarına hükm olunur*" şeklinde belirtilmektedir. *Cezâ Kanûnnâme-i Hümayûnu 1335*, s.29.

yaptıkları ticari girişimlerin bölgedeki etkisi sebebiyle geleneksel ekonomik sistemde yaşanan değişimler asayişsizliğin artışıyla etkili olmaktadır. Eşkıyalığın gelişmesine sebep olan faktörler arasında aynı zamanda devlet ile sorun yaşayan halkın çözümü dağlarda araması, uzun askerlik vazifesi nedeniyle firar etme, suç işledikten sonra kolluk kuvvetlerinden kaçma ve firar edenlerin çözümü dağlara çıkmakta bulmaları gibi diğer sebepler yatmaktaydı. Eşkıyaları belirtirken kullanılan *dağ hırsız* tabiri eşkıyaların eylemlerini gerçekleştirdikleri yer olarak dağlık bölge ve kırsal alanların olması açısından önemli bir ayrıntıdır.⁶⁰

Eşkıyalık suçu kapsamında değerlendirilen diğer bir fiil ise yardım ve yataklık yapmak, eşkıyalara yapılan yardım ve iâşe desteği sağlamaktır. Bazı kişiler için çıkar kapısı olan yardım ve yataklık kapsamında eşkıyalar gündelik ihtiyaçları için şehir ve kasabalarda ikamet eden kişilerin yardımına başvuruyor, ayrıca konaklamak için köylere gittiklerinde kaldıkları hanelere, buralarda yaşayanlar tarafından ekonomik açıdan bir gelir gibi algılanan bahşişler veriyorlardı. Takip altındaki eşkıyaları kimi zaman bahşiş kimi zaman korku gibi sebeplerden saklayan hane sahipleri, yaptıkları yardım ve yataklık ortaya çıkınca cinayet suçuyla yargılanıyorlardı.⁶¹

Menteşe Bidâyet Mahkemesi tarafından hazırlanan suç cetvellerinde mahkemesi görülerek ceza alan mahkumların olduğu listede eşkıyalık ve kat-ı tarik suçuyla hüküm giymiş herhangi bir şahsa rastlanmamaktadır. Ancak cetvelde tevkif edilip daha sonra serbest bırakılan 25 zanlıyı içeren ikinci grup içinde yalnızca Arab Emin isimli bir kişinin bu suçla isnat edildiği görülmektedir. (Tablo-I-II) Bununla birlikte cetveldeki üçüncü grupta, yani sorguları yapılmış ancak henüz mahkemeye çıkarılmamış 101 zanlı içinde 8 kişinin aynı töhmetle tevkif edildikleri görülmektedir. Bunlardan 6 zanlı *kat-ı tarik*, diğer 2 kişi ise “*yatak*” ve “*muîn-i eşkıyâ*” olmak isnatlarıyla tutuklanmışlardır. Söz konusu 8 kişiden 7’si Müslüman olup sadece “*muîn-i eşkıyâ*” Alazineoğlu Todori isimli gayrimüslimdir. İkinci grupta bulunan, yani kat-ı tarik suçunu işlediği için Aralık 1878 tarihinde tevkif edilen Arab Emin, H.15 Rebiülâhir 1296/M.8 Nisan 1879 tarihinde cezasının tamamlayarak tahliye edilmiştir. Arab Emin’in tevkif edilmesi, mahkemeye çıkarılarak

⁶⁰ Özgün-Haykıran, *a.g.m.*, s.425; Öztop, *a.g.m.*, s.108-109.

⁶¹ Öztop, *a.g.m.*, s.155.

yargılanması ve hakkında beraat kararı verilerek tahliye edilmesi sürecinin aşağı yukarı 4 ay 1 hafta sürdüğü görülmektedir. ⁶² (Tablo-III)

4-c Darp

Yaralama ve darp suçları diğer suçlarda olduğu gibi, Osmanlı ceza hukukunda failin mağdurun vücudunda açtığı yaranın büyüklüğüne göre değerlendirilerek cinayât, cünhâ ve kabahât kategorilerinden birisine dahil edilebilmekteydi. Öldürücü, bir uzvun kopması ve kullanılamamasına neden olan, kişiyi sakat bırakan, önceden planlanmış, öldürme maksadıyla icra edilmiş ancak hafif yaralamaya sebep olmuş darp fillini işleyenler cinayât töhmetiyle yargılanmışlardır. Buna karşılık hafif yaralama, istemsiz gerçekleştirilen bir eylem veya basit darplar mağdurda oluşan yaraya göre cünhâ veya kabahât olarak nitelendirilmiştir. Fakat suç cetvellerine gelindiğinde, darp vakaları hukukî uygulamalardan farklı bir biçimde yer almaktadır. Cetvellere bu vakalar suçun türüne bakılmayarak cinayet, cünha veya kabahat ayrımı yapılmaksızın kaydedilmiş, bu sebeple basit yaralama ve darp olayları bile cetvellere darp ve yaralama başlığı altında yazılmıştır.⁶³

1876-1880 tarihli Mentese Sancağı suç cetvelinde, 45 kişiden oluşan ilk gruptaki hükümlüler arasında darp suçu veya töhmetiyle hüküm giymiş bir şahıs mevcut değildir. Aynı durum 25 kişiden oluşan, suç isnadı ile tutuklanıp yargılanarak serbest bırakılanları içeren ikinci grup için de geçerlidir. (Tablo-I, II, III) Ancak sorguları yapılarak mahkeme sürecini bekleyen 101 zanlı içinde 4 darp vakasına rastlanmaktadır. Bu vakaların failleri, “*ta’til-i uzvu mûcib cerh*” ve “*darbla îka-i katl*” olarak nitelendirilen suçlarla itham edilmişlerdir. Bu suçla itham edilen zanlılardan 2’si erkek, diğer 2’si kadındır. 2 kadın zanlı Yılcıoğlu zevcesi ve Ümmü Gülsüm yaralama suçuyla ölüme sebebiyet verme nedeniyle tutuklanmışlardır.⁶⁴

Sonuç

Osmanlı imparatorluğunun son döneminde devletin asayiş ve iç güvenlik sorunlarının üzerine eğilmesinin neticelerinden birisi, çeşitli yerlerde işlenen suçlara ve faillerine dair resmî kayıtların bir araya getirilerek veri kaynaklarının teşkiline sebebiyet vermiştir. Suç cetveli veya defteri olarak

⁶² BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/3-2.

⁶³ Öztop, *a.g.t.*, s.141,144.

⁶⁴ BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/3-2-5.

isimlendirilen bu veri kaynakları aynı zamanda ait oldukları yerin sosyo-ekonomik hayatı hakkında önemli bilgiler içermektedir. Bu kapsamda, 1880 tarihinde Aydın valiliğine tayin edilen Midhat Paşa'dan merkezin yapmış olduğu talep doğrultusunda, İstanbul'a gönderilmek üzere Aydın vilâyeti sancaklarına ait iki suç cetveli hazırlanmıştır. Bunlardan ilki İzmir, Aydın ve Saruhan sancaklarına aittir. Menteşe sancağını içeren cetvel ise çeşitli nedenlerle daha geç hazırlanmış ve ayrı bir şekilde İstanbul'a gönderilmiştir. Her iki cetvel H.1293-1297/M.1876-1880 tarihleri arasında vilâyetin idari sınırları dahilinde işlenen suçları, faileri ve zanlıların isimlerini içermektedir.

Midhat Paşa tarafından hazırlatılan 1876-1880 tarihli cetvellerden Menteşe sancağına ait olan cetvelde bulunan veriler üç grup halinde toplanmıştır. İlk grupta 45 hüküm giymiş kişi, ikinci grupta çeşitli suç isnatlarıyla mahkemeye çıkarılmış, ancak suçsuz olduklarına karar verilerek tahliye edilmiş 25 kişi, üçüncü grupta ise yine çeşitli suçlar nedeniyle tevkîf edilerek sorguları yapılmış ancak henüz yargı süreçleri sona ermemiş 101 kişinin ismi mevcuttur. Böylece cetvelde ismi mevcut kişi sayısı 181'e yükselmektedir. Bununla birlikte üç gruptaki kişilerden bazılarının ismi birden farklı grupta görülmektedir.

Menteşe sancağı suç cetvelindeki üç grupta ismi geçen 181 kişi, "*katl, taammüden katl, min-gayr-ı taammüd katl, muâvenet-i katl, kat'-ı tarik, yatak, mûin-i eşkiyâ, ihfâ-i erbâb-ı cinâyet, sirkât, sarîk yatağı, izâle-i bîkr, hetk-i ırz, darble îka'-o katl, ta'tîl-i uzvu mûcib cerh, orman muhrîki, sahtekârlık*" gibi suçları işlemiş veya işlemekle itham edilmişlerdir. Cetvelde ilk iki grubu oluşturan, mahkûmiyetlerine karar verilenler ve yargılanıp beraat edenlerden oluşan 80 kişinin "*taammüden katl, min gayr-ı taammüd katl, muâvenet-i katl, sirkât, kat'-ı tarik, izâle-i bîkr-hetk-i ırz,*" olmak üzere toplamda sadece 7 tür suç işledikleri veya bu suçların isnadıyla yargılandıkları görülmektedir. 80 kişiyi oluşturan iki grup içinde herhangi bir kadına rastlanmaması dikkat çekmektedir. 101 kişilik üçüncü grubu oluşturan sorgusu tamamlanmış zanlılar arasında ise sirkât suçuyla tutuklanan Yukarılı Hüseyin kızı Aişe ile darp ederek ölümüne sebebiyet veren (*darble îka'-i katl*) Yılabıoğlu zevcesi ve aynı suçtan tutuklanan Hekim kerimesi Gülsüm isimli 3 kadın bulunmaktadır. Bu grup içinde ayrıca 2 gayrimüslim ve 1 Kıbtî zanlıya rastlanmaktadır.⁶⁵

1876-1880 tarihli Menteşe sancağı suç cetvelinde ilk iki grubu oluşturan kişilerin kimlik, sosyal statü, meslek ve memleketlerine dair fazla detay

⁶⁵ BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/2-5.

mevcut değildir. Bununla birlikte 80 kişiden 76' erkekten 3' ünün gayrimüslim 1' nin ise Kıbtî olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca memleketi Marmaris olan bir hükümlü, memleketi Çine olan bir beraât etmiş zanlının yanı sıra, muhâcir, Arab ve Kıbtî gibi mensup oldukları sosyal sınıf ve etnisitenin belirttiği kişilere, arabacı, zabtiye ve deveci gibi meslek sahiplerine rastlanmıştır. Son grup olan 101 kişilik zanlı grubunda ise memleket, meslek ve sosyal statüsü belirtilen daha fazla kişiyle karşılaşılmaktadır. Cetveldeki kişiler genelde aile adı veya lakabıyla, bireysel lakap ve baba isimleriyle tanımlanmışlardır. ⁶⁶ (Tablo-I, II, III)

Menteşe sancağı suç cetveline göre, 1876-1880 tarihinde 45 kişi tutuklanıp yargılanmış ve cezaevine gönderilmiştir. Bunlardan 27 kişi cinayet ve cinayete yardım, 11 kişi hırsızlık, 7 kişi ise tecavüz nedeniyle mahkûm edilmiştir. Bütün hükümlüler idam ve 15 ila 3 yıl arasında değiştirilen kürek cezalarına çarptırılmışlardır. (Tablo-IV) Cetveldeki en ağır suç olan cinayet ve cinayete yardım suçunu işleyen 7 mahkûm firar etmiş, firarların bazıları grup halinde gerçekleştirilmiştir. Grup olarak gerçekleştirilen firarların birinde 3 mahkûm kolluk güçleriyle girdikleri çatışmada öldürülmüşlerdir. Bu firarlarda hapisâhanelerin fiziki şartlarının etkili olduğu düşünülebilir. XX. yüzyılın başlarına gelindiğinde, merkezde 1, Bodrum'da 2, Fethiye, Marmaris, Milas ve Köyceğiz'de olmak üzere 7 hapisane bulunmaktaydı. Kapladığı alan bakımından çok küçük olan bu hapisanelerden sadece Bodrum hapisanesi diğerlerine göre daha büyüktü.⁶⁷

1876-1880 tarihki suç cetveline göre cinayet hükümlülerinden 3'ü hapisanede iken vefat etmiş, 7'si ise cezasını tamamlayarak tahliye edilmiştir. Tahliye edilenlerin 1'i cinâyet, 1'i sirkât, 5'i izâle-i bıkırdan hüküm giymişlerdir. (Tablo-I-II) Bir suç nedeniyle tevkîf edilen, ancak yapılan mahkeme sonrasında suçsuz bulunan 25 kişi içinde cinayet ithamı ile tutuklanan herhangi bir şahıs bulunmamaktadır. Ancak, bu grupta 23 kişinin sirkât, 1 kişinin tecavüz, 1 kişinin ise eşkıyalık suçu nedeniyle yargılandıkları görülmektedir. Birinci grupta olduğu gibi bu grupta da darp suçu işleyen herhangi bir kişiye rastlanmamaktadır. (Tablo-IV)

Cetvelde birinci grupta yargılanıp ceza alan hükümlülerin işledikleri suçlar arasında ilk sırada cinayet gelmektedir. Bu bakımdan cetvelin

⁶⁶ BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/2-5.

⁶⁷ Mehmet Temel, "XX. Yüzyılın Başlarında Mentese Sancağı Hapishaneleri" *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.26, Konya, 2009, s.114.

kapsadığı tarihte sancakta en çok cinayet suçunun işlendiğini söylememiz mümkündür. 45 kişilik grup içinde, 27 kişi bu suçu işlemek veya yardımda bulunmak nedeniyle hüküm giymiştir. Kasıtlı olarak cinayet işleyen 4 hükümlü, kasıt olmadan cinayet işleyen 13 hükümlü, cinayete yardım eden 10 hükümlü mevcuttur. 27 failden kasten bu suçu işleyen 4 kişiye verilen idam cezası dışında geri kalan 23 fail, 5 ila 15'er yıllık kürek cezası almışlardır. Suç cetvelinde ikinci grubu oluşturan, suç isnadı sebebiyle göz altına alınıp yargılanan, ancak beraat ederek serbest bırakılan kişilere ait örnekler arasında hiçbir cinayet vakasına rastlanmamıştır. Ancak tevkif edilip dava sürecini bekleyen 101 kişilik zanlı grubu içinde çok sayıda cinayet ve cinayete ilgili suç faili mevcuttur.

1876-1880 tarihli Mentеше Sancağı suç cetveline göre, sancakta işlenen suçlar arasında ikinci sırada sirkât gelmektedir. İlk grup olan 45 hükümlü kişi içinde 11 sirkât faili mevcuttur. Bu failere 3 ila 7 yıl arasında kürek cezası verilmiştir. Bununla birlikte, cetvelde mahkemeye çıkarılan ancak beraat eden zanlıların en çok sirkât suçu töhmetiyle tutuklanmış olmaları dikkat çekmektedir. 25 kişiden oluşan bu grupta, 23 sirkât zanlısının adına rastlanmaktadır. Bunlardan Keloğlu Halil ve Keloğlu Mehmed isimli kişilerin ayrı tarihlerde iki kez mahkemeye çıkarıldıkları ve her iki yargılanmada beraat ettikleri görülmektedir.⁶⁸ 101 kişilik mahkeme sürecindeki zanlı grubuna gelindiğinde cinayet ve cinayete ilgili suçlar örneğinde olduğu gibi yine dikkat çekici sayıda sirkât zanlısı ile karşılaşılmaktadır.

Suç cetvelinde cinayet ve sirkât suçundan sonra 80 kişiden oluşan hükümlü ve beraat etmiş eski zanlıların işlediği üçüncü suç, izâle-i bîkr veya hetk-i irz olarak nitelendirilen tecavüz suçudur. Bu suçtan hüküm giymiş kişi sayısı 7 olup, bir vakada 3 kişi birden bu suçu işlemiştir. Mahkumlara 3 ila 5 yıl arasında değişen kürek cezaları verilmiştir. Üçüncü grubu oluşturan henüz davası görülmemiş 101 zanlı içinde ise sadece 2 tecavüz töhmeti ile tevkif edilen kişi mevcuttur.

İncelenen cetvelde, dönem içinde Aydın vilâyeti dahilinde asayiş ve iç güvenliği tehdit eden eşkıyalık suçuna ilk grubu oluşturan 45 kişilik hükümlüler listesinde rastlanmamaktadır. Toplumsal açıdan tesiri diğerlerine göre daha fazla olan bu suçu işleyen bir şahsa bu grup arasında

⁶⁸Keloğlu Halil ve Keloğlu Mehmed'in ismi yargılanıp beraat edenler listesinde iki kez geçmekle birlikte, yeniden tevkif edildikleri göz önünde bulundurularak ikinci tevkifleri ayrı bir biçimde değerlendirilmiş ve toplam beraat eden zanlı sayısı bu nedenle 25 olarak tespit edilmiştir.

rastlanmaması dikkat çekicidir. İkinci gruptaki yargılanıp tahliye edilen 25 kişi arasında ise yalnızca Arab Emin isimli zanlının ismine rastlanmış, ancak Arab Emin, yargılanıp beraât ederek serbest bırakılmıştır. Bununla birlikte 101 kişilik mahkeme sürecini bekleyen zanlı grubunda 8 kişinin eşkıyalık ve eşkıyalığa yardım suçlarıyla ilişkili olduğu görülmektedir. Bu 8 kişiden 7'si Müslüman iken yalnızca 1'isi gayrimüslimdir.⁶⁹

Kat'-ı tarik yani eşkıyalık suçu cetvelin hazırlandığı tarihlerde Aydın vilâyeti dahilinde iç güvenlik ve asayiş olumsuz etkilemektedir. Ancak cetveldeki verilere göre, bu tarihler arasında eşkıyalığın Mentese Sancağı ve havalisinde cinayet ve hırsızlık gibi suçlardan daha az işlendiği görülmektedir. Cetveldeki verilere göre hırsızlık suçundan hüküm giyenlerin sayısı ve bu suçun isnadıyla yargılanıp beraat edenlerin sayısı, ikinci gruptaki 1 beraat etmiş eski kat'-ı tarik zanlısı ile, üçüncü grupta mahkemeye çıkarılmayı bekleyen 8 kat'ı tarik zanlısından dikkat çekici derecede fazladır. Ayrıca sirkât suçunu işleyen ve işlemekle itham edilen bazı kişilerin grup halinde hareket ettikleri görülmektedir. Böylece, hırsızlığın cetvelin hazırlandığı tarihlerde eşkıyalığa nazaran sancakta daha çok etkili olan bir sorun olduğunu söylememiz mümkündür. Bununla birlikte, cetvelde cinayetten sonra en çok hüküm giyilen suç olan hırsızlığı, toplumsal tesirinin olması, mal ve bazen can kaybına yol açması sebebiyle bir iç güvenlik ve asayiş problemi olarak değerlendirmemiz de mümkündür.

⁶⁹ BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/3-5.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Yıldız Umumi, (Y..PRK.UM..)

Nr: 3-32-1, 3-32-2.

Kitap, Makale ve Tezler

AKÇA, Bayram, "Milli Mücadele Döneminde Menteşe Sancağında Emniyet ve Asayiş Sorunu", *Belgi*, S.20, Denizli, 2020, ss.2393-2407.

AKTAŞ, Esat-Yaşar, Hakan, "Ordu Kazasında Asayiş Sorunları", *OTAM*, S. 41, Ankara, 2017, ss.1-24.

BOYNUKALIN, Mehmet, "Suç" *DİA*. C. 37, İstanbul, 2009, ss.453-457.

Cezâ Kanûnnâme-i Hümayûnu, Matbaa-i Amîre, Dersaadet, 1335.

ÇADIRCI, Musa, *Tanzimât Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK. Yayınları, Ankara, 1997.

_____, *Tanzimatın İlanı Sırasında İç Güvenlik", Tanzimat Sürecinde Türkiye'de Ülke Yönetimi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2007,

EMECEN, Feridun, "Aydın", *DİA*, IV, İstanbul, 1991, ss.235-237.

GÖKMEN, Ertan-Özdemir, Ömür Yazıcı, Özdemir, *Aydın Vilâyeti'nde Suç ve Ceza (1866-1877): 812 Numaralı Ayniyat Defteri*, Libra Kitap, İstanbul, 2016.

HIZAL, Talha, *Menteşe (Muğla) Sancağında Eşkıyalık*, Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018.

KARPAT, Kemal, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.

KELEŞ, Adem, "Aydın Vilâyetinde Aşiretlerin İskanı ve Sorunlar, (19.Yüzyılın İkinci Yarısı)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* S.48, Konya, 2020, ss.211-242.

KORKMAZ, Adem, "Aydın Vilâyeti'nde Meydana Gelen Adli Vakalar ve Bu Suçlara Karışan Suçlulara Dair Bazı Sayısal Veriler", *Tarih Dergisi*, S.65/1, İstanbul, 2017, ss.119-130.

ÖZ, Mehmet, *Modernleşme Öncesinde Osmanlı Toplumunda Eşkıyalık Hareketlerinin Niteliği ve Özellikleri" Osmanlı'dan Günümüze Terör ve Asayiş Sempozyumu*, Ed.Osman Köse, İlk Adım Belediyesi Yayınları, Samsun, 2017, ss.11-21.

ÖZGÜN, Cihan, *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Aydın Sancağında Eşkıyalık Hareketleri Üzerine Gözlemler" Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör Sempozyumu*, Ed.Osman Köse, İlkadım Belediyesi Yayınları, Samsun, 2017, ss.159-179.

- _____ -Haykıran Sarıbey, Aysun, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Zamanlarında Eşkıyanın Gölgesinde Bir Kaza: Kuşadası", *History Studies*, Vol.4, Ankara, 2012, ss.272-292.
- ÖZTOP, Fatih, *II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilâyeti'nde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet (1908-1916)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya, 2014.
- _____ , "Suç Çetvellerine Göre Osmanlı Devletinde Adam Öldürme Suçu: Aydın Vilâyeti Örneği (1908-1916)", *Türk-İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.3, 2015, ss.75-85.
- _____ -Karasu, Demet, "Ceraim-i Umumiye Cetvellerine Göre Kudüs Sancağı'nda Hırsızlık Suçları ve Failleri (R.1329/1913-1914)" *Asia Minor Studies*,5/10, 2017, ss.114-131.
- Sâlnâme-i Vilâyet-i Aydın 1311 Def'a 14*, İzmir Vilâyet Matbaası, İzmir, 1311,
- Salnâme-i Vilâyet-i Aydın 1312 Def'a-15* Vilâyet Matbaası, İzmir, 1312.
- TEKİN, Saadet, "Dr. Polliç Bey'in 1918 Tarihli Raporuna Göre Berlin ve Aydın Vilâyeti Hapishânelerine Genel Bakış" *OTAM*, 24, Ankara, 2008, ss.71-96.
- TEMEL, Mehmet, XX.Yüzyıl Başlarında Muğla Hapishaneleri, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.26, Konya, 2009, ss.109-135.
- YILDIRIM, Mehmet Zahit, "Jurnal Defterleri ve Jurnal Defterlerinde Mentеше Sancağı" *OTAM* S.43, Ankara, 2018, ss.319-336.
- YILMAZ, İbrahim, "Selanik'te Asayiş ve Polis", *Hikmet Yurdu*, C.11, S.22, 2018, ss.151-174.

TABLOLAR

Tablo-I

Mentеше Sancağı Bidayet Mahkemesi/ Mahkemelerine Bakılmış Olan Ashâb-ı Cinayâtın Aded ve Esâmi ve Cürm ve Cezâlarıyla Bidâyet-i Tevkîf ve Müdded-i Mahkûmiyetlerini Mübeyyin Defterdir. (BOA.Y..PRK.UM..3-32-2/1)

Mülâhazât	Esâm-i Mahkûmin	Nev-i Cürm	Nev-i Cezâ	Müdded-i Mahkûmiyet Sene	Bidâyet-i Tevkîf	Aded-i Mahkûmin
Merkum 3 Ramazan 93 tarihinde Muğla Hapishânesinden firâr	Hacı Yorgi	Min gayr-i taamüd katl	Kürek	15	3 Safer 93	
Merkum 8 Receb 93 tarihinde Muğla hapishanesinden firar	Kerim oğlu Ali	Kezâ	Kezâ	15	Selh-i Ramazan (M) 93	
Bu dahi	Refiki Timurci oğlu Mustafa	Kezâ	Kezâ	15	M (Selh-i Ramazan 93)	
Bu dahi	Diğer refiki Kasab oğlu Hüseyin	Muavenet-i katl	Kezâ	5	M (Selh-i Ramazan 93)	
Merkum 18 Mart 95 tarihinde vefat etmiştir.	Arabacı Mercan	Min gayr-i taamüd katl	Kezâ	15	3 Şevval 93	
-	Refiki Kör Mercan	Muavenet-i katl	Keza	5	M (3 Şevval 93)	
8 Receb 94 tarihinde firâr etmiştir.	Diğer refiki Deve oğlu Mustafa Ali	Kezâ	Kezâ	5	M (3 Şevval 93)	
Bu dahi	Diğeri Durmuş	Kezâ	Kezâ	5	M (3 Şevval 93)	
-	Sucuoğlu Halil İbrahim	Min gayr-ı taammüd katl	Kezâ	15	11 Muharrem 94	
8 Receb 94 tarihinde firar etmiştir.	Ayaz oğlu Halil	Kezâ	Kezâ	15	26 Muharrem 94	
-	Deli Ömer oğlu Deli Hasan	Keza	Keza	15	11 Muharrem 94	
-	Bekir oğlu Bekir	Muavenet-i katl	Keza	4	24 R.Evvel 94	
-	Refiki Yavaşoğlu Hasan	Keza	Keza	4	24 R.Evvel 94	
-	Diğeri Şeyh oğlu Hasan	Keza	Keza	4	24 R.Evvel 94	

22 Kanun-ı Evvel 95 tarihinde vefat etmiştir.	Köse Ali oğlu Ali	Min gayr-i taammüd katl	Keza	15	20 Receb 94	
-	Kör Veli	Keza	Keza	15	22 R.Evvel 95	
-	Kısırakçıoğlu İsmail	Keza	Keza	15	5 R.Evvel 95	
Merkum 7 R.Ahır 96 tarihinde hapishaneden firarı esnâda mecrûhen vefat	Arab oğlu Ahmed	Müteammiden katl	İdam	-	3 C.Evvel 95	
Bu dahi	Kör Ahmed	Keza	İdam	-	3 C.Evvel 95	
Bu dahi	Zabtiye Memiş	Muavenet-i katl	Kürek	7	3 C.Evvel 95	
	Çinganoğlu Hüseyn	Keza	Keza	7	3 C.Evvel 95	
8 Mart 95 tarihinde vefat etmiştir.	Molla Ahmed oğlu Halil	Min gayr-i taammüd katl	Keza	15	3 C.Evvel 95	
-	Marmarisli Yani	Keza	Keza	15	16 Şevval 95	
-	Alim	Müteammiden katl	İdam	-	Gurre-i Zikade 95	
İkmâl-i müddetle salıverilmiştir.	Komak oğlu Hüseyn	Muavenet-i katl	Kürek	8	17 Zilhicce 90	
-	Nizam Mehmed	Müteammiden katl	İdam	-	17 Zilhicce 90	
-	Abdil oğlu Hüseyn	Min gayr-ı taammüd katl	Kürek	15	10 Safer 88	
	Hacı Hüseynoğlu Mehmed	Sirkât	Keza	5	6 Muharrem 94	
	Şeyh Araboğlu Ali	Keza	Keza	3	28 Muharrem 95	
	Kıbtı Süleyman	Keza	Keza	3	Gurre-i R.Evvel 95	

Tablo-II

Mahkemelerine Bakılmış Olan Ashâb-ı Cinayâtın Aded ve Esâmi ve Cürm ve Cezâlarıyla Bidâyet-i Tevkîf ve Müdded-i Mahkûmiyetlerini Mübeyyin Defterdir. (BOA. Y..PRK.UM..3-32-2/1)

Mülâhazât	Esâmi-yi Mahkûmin	Nev-i Cürm	Nev-i Cezâ	Müdded-i Mahkûmiyet Sene	Bidâyet-i Tevkîf	Aded-i Mahkûmin
	Karacağaçlı oğlu Mustafa	Keza	Keza	7	16 Safer 95	
	Tıgılı oğlu Mehmed	Keza	Keza	7	16 Safer 95	
	Araboğlu Mehmed	Keza	Keza	3	16 Safer 95	
	Fazlıoğlu Mehmed	Keza	Keza	4	16 Safer 95	
	Mamaoğlu? Hasan Hüseyin	Keza	Keza	4	6 Zilhicce 93	
	Refiki Gümüş Osman	Keza	Keza	4	6 Zilhicce 93	
	Uçaoğlu Mehmed Ali	Keza	Keza	3	10 Zilkade 95	
İkmâl-i müddet etmekle tahliye kılındı	Haytaoğlu Hüseyin	Keza	Keza	5	27 Safer 92	
Bu dahi	Hacı Kadıroğlu Mehmed	İzale-i bikir	Keza	4	17 Şaban 93	
Bu dahi	Refiki Eğriboyunoğlu Mustafa	Keza	Keza	4	17 Şaban 93	
Bu dahi	Diğeri Tahtalioğlu Ahmed	Keza	Keza	4	17 Şaban 93	
Bu dahi	Diğeri Tağalioğlu Hasan	Keza	Keza	4	17 Şaban 93	
Bu dahi	Ali Beşe oğlu Mestan	Keza	Keza	3	25 R.Ahir 94	
	Kara Hüseyinoğlu Hüseyin	Keza	Keza	5	13 R.Evvel 95	
	Deli Osmanoğlu Veli	Keza	Keza	4	Gurre-i C.Ahir 96	
					Yekûn	45

Tablo-III

Mahkemelerine Bakılan Ashab-ı Cinayâtdan Olub Tebriye-i Zimmeleriyle Tahliye-i Sebillerine Hükm Edilen Eşhasın Aded ve Esâmi ve Tarih-i Tevkif ve Tahliyelerini ve Azv Olunan Cerâimi Mübeyyindir (BOA. Y..PRK.UM..3-32-2/2)

Mûlahazât	Esâmi-yi Eşhâs	Nev-i Cürm	Tarih-i Tahliye	Tarih-i Tevkif	Aded-i Eşhas
	Güllü Ömer oğlu Mustafa	Sirkât	1 Muharrem 96	16 C.Ahir 94	
	Karacağaçlı Oğlu İbrahim	Hetk-i ırz	30 Zilhice 95	24 Ramazan 95	
	Keloğlu Halil	Sirkât	22 Zilhicce 95	3 Şevval 95	
	Arab Emin	Kat'-ı tarik	15 R.Ahir 96	2 Muharrem 96	
	Keloğlu Mehmed	Sirkât	22 Zilhicce 95	3 Şevval 95	
	Muhacir Edhem	Keza	14 R.Ahir 96	27 R.evvel 96	
	Muhacir Receb	Keza	14 R.Ahir 96	27 R.evvel 96	
	Tomazoğlu Bekir	Keza	14 R.Ahir 96	2 R.Ahir 96	
	Refiki Yunus oğlu Emin	Keza	14 R.Ahir 96	2 R.Ahir 96	
	Diğeri Hacı Karagözlü oğlu Şükri	Keza	14 R.Ahir 96	2 R.Ahir 96	
	Kaçaroğlu Mehmed	Keza	22 Şaban 96	16 C.Ahir 96	
	Refiki Ammizâdesi Mehmed	Keza	22 Şaban 96	16 C.Ahir 96	
	Refiki Çinelî Mehmed	Keza	22 Şaban 96	16 C.Ahir 96	
	Diğeri Karabıyık Mehmed	Keza	22 Şaban 96	16 C.Ahir 96	
	Diğeri Deli Süleymanoğlu Halil	Keza	22 Şaban 96	16 C.Ahir 96	
	Keloğlu Halil	Keza	23 Muharrem 97	15 Şevval 96	
	Refiki Süleyman Hocaoğlu Bekir	Keza	23 Muharrem 97	15 Şevval 96	
	Diğeri Keloğlu Mehmed	Keza	23 Muharrem 97	15 Şevval 96	
	Palancıoğlu Mehmed Salih	Keza	13 Teşrin-i evvel 95	4 Zilkade 96	
	Refiki Hacı Alioğlu Mehmed	Keza	13 Teşrin-i evvel 95	4 Zilkade 96	
	Deveci Mustafa	Keza	15 R.Evvel 97	1 Ramazan 96	
	Refiki Mehmedoğlu Mustafa Ali	Keza	15 R.Evvel 97	1 Ramazan 96	
	Diğeri Eskicioğlu Ahmed	Keza	15 R.Evvel 97	1 Ramazan 96	
	Diğeri Çobanoğlu Abdullah	Keza	15 R.Evvel 97	1 Ramazan 96	
	Diğeri Zeroğlu Teohari	Keza	15 R.Evvel 97	1 Ramazan 96	
				Yekûn	25

Tablo-IV

H.1293-1297/M.1876-1880 Tarihli Mentеше Sancağı Suç Cetveline Göre Çeşitli Suçlarda Mahkûm olanlar ve Yargılanarak Beraat Edenlerin sayısı ve İşledikleri Suçlar
(BOA.Y..PRK.UM..32-32-2/15)

Hükümlü Suç	Kişi Sayısı	Beraat Eden	Kişi Sayısı
Cinayet/ Cinayete yardım	27	Cinayet/Cinayete Yardım	-
Sirkât	11	Sirkât	23
İzâle-i Bıkr/Hetk-i Irz	7	İzâle-i Bıkr/Hetk-i Irz	1
Kat-ı Tarik/Eşkîyalık	-	Kat-ı Tarik Eşkîyâlık	1
Darp	-	Darp-	-
	Toplam: 45		Toplam: 25

